SAFAHAT

MEHMET ÂKİF ERSOY

Hazırlayan
Dr. Salim Çonoğlu

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1660
EDEBİ ESERLER: 863

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-625-408-082-1

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Editör: Göktürk Ömer Çakır

Kitap Editörü: Mehdi Genceli

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Fatma Konal

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: İmak Ofset Basım Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.
Akçaburgaz Mah. 137. Sok.No: 12 Esenyurt / İstanbul / TÜRKİYE
Sertifika Numarası: 45523 Tel: (0212) 444 62 18

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İstanbul- 2021

Mehmed Âkif Ersoy (Aralık 1873 – 27 Aralık 1936): Aslen Buharalı bir ailenin kızı olan Emine Şerif Hanım'la Arnavutluk'un İpek kasabasından Tahir Efendi'nin oğlu olarak İstanbul Fatih'te dünyaya gelmiştir. Dört yaşında ilk mektep tahsiline başlayan Âkif, eğitimini Fatih Merkez Rüşdiyesinde sürdürmüş, bir taraftan Farsça ve Arapça dersleri alırken diğer taraftan Kasımpaşa Mevlevihanesi'nde *Mesnevi* dersleri okumuştur. Buradan mezun olunca Mülkiye İdadisine devam edip sonrasında aynı mektebin yüksek kısmına gitmek yerine, zaruretler dolayısıyla daha çabuk meslek sahibi olmasını sağlayacak Mülkiye Baytar Mektebine girmiştir. 1906'daki mezuniyetini takiben Ziraat Nezaretinde umur-ı baytariye ve ıslah-ı hayvanat umum müfettiş muavini olarak memuriyet hayatına başlayan Âkif, 1907'de Çiftçilik Makinist Mektebinde kompozisyon hocalığı da yapmıştır. Meşrutiyet'ten sonra Ziraat Nezaretindeki görevinin yanı sıra İttihat ve Terakki Cemiyetinin ilmiye mahfelinde Arap edebiyatı dersleri ve aynı zamanda Fatih, Beyazıt ve Süleymaniye camilerinde şiirlerine yansıyacak olan vaazlar veren, 1908'den itibaren Darülfünunun Edebiyat Şubesinde Osmanlı Edebiyatı derslerini okutan Mehmed Âkif, Balkan Savaşları yıllarında halkı edebiyat yoluyla uyandırmak maksadıyla kurulan Müdafaa-yı Millîye Neşriyat Şubesinde de Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif, Abdülhak Hâmid gibi önde gelen edebiyatçılarla çalışmıştır.

Şiir yazmaya Baytar Mektebindeki öğrencilik yıllarından başlayan ve bu tarihlerde üzerinde Ziya Paşa ve Muallim Naci'nin, Abdülhak Hâmid'in tesirleri görülen ve eski şiirimizin Tanzimat anlayışı içerisinde şekillenen tasannu özentili örneklerinin bir devamcısı olarak ilk çalışmalarını veren Âkif, Meşrutiyet'e kadar İran edebiyatından çeşitli şiir tercümeleri yapmış ve bunları *Servet-i Fünûn* dergisinde yayımlamıştır. Bu yıllarda Cenap Şahabettin ve Tevfik Fikret'i takdir eden şairin sanatı, 1911'de neşredeceği ilk *Safahat*'ta kendini göstermeye ve bildiğimiz Âkif ortaya çıkmaya başlamıştır. O artık tasannuyu bir kenara bırakıp *Servet-i Fünûn* anlayışından uzaklaşırken, "Hayır hayâl ile yoktur benim alış verişim / İnan ki her ne demişsem görüp de söylemişim" mısralarında billurlaşan hakikat taşıyıcısı bir şair olarak bu uğurda kendi tabiriyle "odun gibi" söylemeye razı bir realiste dönüşür. Okurların tanıdığı Âkif de budur. Bununla birlikte Orhan Okay'ın belirttiği gibi Âkif'te sadece realist bir şair çehresi yoktur. O, "sosyal lirizm"i de "kendi tarzı ve çerçevesinde", başarılı bir şekilde kullanmıştır. Yine de bir "cemiyet mistiği" olarak icazla, yani sözün kısasıyla ifade ve canlılık bulmuş mısralarında bile gerçeklerden uzaklaşmaz. En hamasi şiirlerinde bile, mesela Boğaz Harbi'nde "O ne müdhiş tipidir: Savrulur enkaaz-ı beşer... / Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak" mısralarıyla dehşetli bir gerçekçi olarak temayüz etmiştir. Âkif'in şiirinin kendine has bir diğer yanı ise, ondaki hitabet gücü ve karşılıklı konuşmalar şeklinde geçen mısralarında bile ölçü ve ahengini muhafaza eden şairin, sıradan bir nâzıma dönüşmemesini sağlayan söyleyiş rahatlığıdır.

Sadece şair değil, bir nasir vasfıyla 1908'den 1912'ye kadar *Sırâtımüstakîm* adıyla çıkıp bu seneden itibaren *Sebîlürreşâd* adıyla neşrini sürdüren ve

düşünce tarihimizde İslamcılık cereyanının önde gelen yayın organı olarak tebarüz eden derginin başyazarlığını da deruhte eden Âkif, İsmail Gaspıralı ve Ayaz İshaki dışında, *İslâm Mecmuası*'nın çıkışına kadar yazı kadrosunda Yusuf Akçura, Ahmed Ağaoğlu, Bursalı Mehmed Tâhir gibi Türkçülerin de yer aldığı bu dergide, hem *Safahat*'ı teşkil edecek pek çok şiirini hem de yazı ve tercümelerini yayınlamış, dergiyle onun adı neredeyse bütünleşmiştir.

Yunanların İzmir'e çıkması üzerine başlayan Millî Mücadele'ye katılmak için Balıkesir'e gelerek halkı direniş ve mücadele azmiyle dolduracak nutuklar irat edip vaazlar veren Âkif, Meclisin açılışından bir gün sonra Ankara'ya varmış, Mustafa Kemal Paşa'nın teklifi üzerine Burdur mebusu seçilmiştir. Anadolu'nun pek çok yerinde ve cephelerinde halka ve askere seslenen, milleti uyandırmak için azimle çalışan Âkif, Nasrullah Camii'nde verdiği meşhur vaazda "Bizi mahv için tertib edilen barış antlaşması paçavrasını mücâhitlerimiz Doğu tarafından yırtmaya başladılar. Şimdi beri taraftaki dindaşlarımıza düşen vazife, Anadolu'muzun diğer cihetlerindeki düşmanları denize dökerek, o murdar paçavrayı büsbütün parçalamaktır. Zira o parçalanmadıkça Türklük için, bu diyarda yaşamak imkânı yoktur" sözleriyle Sevr'e karşı mücahedeyi bir hayat meselesi şeklinde ortaya koymuş, milletin his ve heyecanlarını ayaklandırmıştır.

Âkif'in milletine armağan ettiği eseri "İstiklal Marşı" da bu sıralarda ortaya çıkmıştır. İsmet Paşa'nın bir millî marş ihtiyacını İcra Vekilleri Heyeti'nde ortaya koyması ve konunun Maarif Nezâretine havale edilmesiyle 18 Eylül 1920'de Maarif Vekili Rıza Nur tarafından valiliklere bir tamim gönderilmiş ve bu tamim ayrıca *Hâkimiyet-i Millîye* gazetesinde neşredilerek marşın bir yarışmayla belirlenmesi yolu takip edilmiştir. Yarışmaya 724 şiir gönderilmiş; fakat Hamdullah Suphi'nin görevi Âkif'ten beklediğini kendisine iletmesi üzerine bir para mükâfaatıyla bu işe girişmek istemediğini belirten şairin talebi kabul edilmiş, bunun üzerine Tacettin Dergâhı'nda bir süredir bazı bölümlerini yazdığı şiiri tamamlamış ve ilk defa 17 Şubat 1921 tarihli *Sebîlürreşâd*'da neşredilen İstiklâl Marşı, 1 Mart 1921 tarihli Meclis oturumunda Hamdullah Suphi tarafından birkaç defa ve mebusların ayakta alkışları arasında okunarak resmî marş olarak kabûl edilmiştir.

Mehmed Âkif, 1925'te Mısır'a giderek Kahire Üniversitesinde Türk Edebiyatı dersleri vermeye başlamış, hastalandığı 1935 yılı içerisinde dinlenmek için gittiği Lübnan'da sıtmaya yakalanıp durumu ağırlaşınca, memleketten uzakta ölmek korkusuyla 1936'da Türkiye'ye dönmüştür; fakat bir türlü düzelemeyen şair, birkaç ay sonra İstiklal Caddesi'ndeki Mısır Apartmanı'nda, geleceğin ünlü Türkçülerinden ve antikomünist mücadelesiyle milletlerarası bir tanınırlığa sahip olacak Fethi Tevetoğlu'nun kollarında hayata gözlerini yummuştur. Naaşı, kısa zamanda dört koldan her yana haber ulaştıran milliyetçi ve vefalı gençliğin elleri üzerinde Edirnekapı Şehitliği'nde mübarek vatanın bağrına tevdi edilmiştir.

İÇİNDEKİLER

Sunuş 11
Giriş 13

SAFAHAT
BİRİNCİ KİTAP

Mukaddime 45
Fâtih Câmii 46
Hasta 52
Tevhîd yâhud Feryâd 57
Küfe 66
Durmayalım! 70
Hasır 74
Geçinme Belâsı 77
Meyhâne 82
Mezarlık 88
Bayram 95
Hasbıhal 100
Selma 107
Merhûm İbrâhim Bey 111
Azim 123
Seyfi Baba 126
İnsan 131
Kör Neyzen 137
Acem Şahı 140
İstibdâd 146
Hürriyet 154
Kocakarı İle Ömer 157
Ezanlar 165
Cânân Yurdu 171
Bir Mersiye 175
Dirvâs 181
Mahalle Kahvesi 186
Köse İmam 196

NAZIM PARÇALARI

Ressam Haklı! 204
Bir Mezar Taşına Yazılmış İdi 205
Bir Resmin Arkasına Yazılmış İdi 206
Şair Huzûrunda Münekkid 207
Bu da Bir Mezar Taşı İçin Yazılmış İdi 208
Gül, Bülbül 209
Tercümedir 210
Tercümedir 211
Hüsrân-ı Mübîn 212
Âhiret Yolu 213
İstiğrak 218
Âmîn Alayı 222
Hasbıhal 225
Bebek yâhud Hakk-ı Karâr 228
Yemişçi İhtiyar 232
İ'tirâf 233

İKİNCİ KİTAP
SÜLEYMANİYE KÜRSÜSÜNDE

Süleymaniye Kürsüsünde 239

ÜÇÜNCÜ KİTAP
HAKKIN SESLERİ

Âyet Meâli (Âl-i İmrân, 26) 287
Âyet Meâli (Neml, 52) 291
Hadis-i Şerif 295
Âyet Meâli (Yûsuf, 87) 300
Âyet Meâli (A'râf, 155) 303
Âyet Meâli (Zümer, 9) 306
Âyet Meâli (Âl-i İmrân, 110) 308
Âyet Meâli (Bakara, 11-12) 311
Âyet Meâli (Rûm, 50) 314
Pek Hazîn Bir Mevlid Gecesi 317
Ömer Ferit Kam'ın, dostu Mehmet Âkif Ersoy hakkındaki mektubu 318

DÖRDÜNCÜ KİTAP
FATİH KÜRSÜSÜNDE

İki Arkadaş Fatih Yolunda 325
Vâiz Kürsüde 340

BEŞİNCİ KİTAP
HÂTIRALAR

Âyet Meâli (Bakara, 286) 407
Uyan! 410
Âyet Meâli (Âl-i İmran, 102) 412
Hadîs Meâl-i Celîli 415
Âyet Meâli (İsrâ, 72) 417
Hadîs Meâl-i Celîli 420
Âyet Meâli (Âl-i İmrân, 173) 423
El-Uksur'da 426
Berlin Hâtıraları 433
Necid Çöllerinden Medîne'ye 469

ALTINCI KİTAP
ÂSIM / 481

YEDİNCİ KİTAP
GÖLGELER

Hüsran 585
Şark 586
Alınlar Terlemeli 589
Umar mıydın? 592
Mehmed Ali'ye 595
Hâlâ mı Boğuşmak? 590
Yeis Yok! 600
Azimden Sonra Tevekkül 603
Süleyman Nazîf'e 606
Bülbül 609
Leylâ 612
Firavun ile Yüz Yüze 615
Şehidler Âbidesi İçin 625
Vahdet 626
Gece 629
Hicran 633
Secde 636
Hüsâm Efendi Hoca 639

KIT'ALAR

Kıssadan Hisse 642
Resmim İçin 642
Resmim İçin 642
Tebrik 643
Tebrik 643
Safahat İçin 643

Resmim İçin 643
Sa'dî'den Tercüme 644
Mevlid-i Nebî 644
Çocuklara 644
Bir Ariza 645
Bir Gece 647
Ne Eser Ne de Semer 649
Derviş Ahmed 650
Said Paşa İmamı 653

YİNE KITALAR

Resim İçin 660
Nefs-i Nefîs 660
Yaş Altmış 660
Nevruz'a 661
Nerdesin? 661
Tek Hakîkat 661
Hayat Arkadaşıma 662
San'atkâr 663

Kavramlar ve İsimler Sözlüğü 673

SUNUŞ

Mehmet Âkif, Türk milletinin var olma mücadelesi verdiği bir dönemde milletiyle bütünleşmiş, milletinin acısını kendi acısı bilmiş, Millî Mücadele'nin kazanılması için büyük destek vermiş ve İstiklal Marşı'nı kaleme alarak milletimizin birleştiği ortak değerleri dile getirmiş büyük bir isimdir. Bu büyük isim hem kültür ve fikir adamı, hem vaiz, hem öğretmen, hem veteriner hekim, hem de yazar ve şairdir. *Safahat* adlı yedi kısımdan oluşan kitabı Sultan II. Abdülhamit döneminden Millî Mücadele yıllarına kadar geçen yaklaşık kırk yıl boyunca Türk milletinin siyasi ve sosyal hayatına tutulmuş bir aynadır. Bazen manzum hikâye, bazen vaaz, bazen ayet mealleri, bazen sohbet, bazen fıkra, bazen fabl, bazen destan hüviyetine bürünen bu kocaman ayna sosyal yaraları teşhir eder; aydının, halkın, yöneticilerin ve Doğu dünyasının kusurlarını tespit eder; Balkan bozgunun acısını duyurur; cephe gerisi ve cephe ile I. Dünya Savaşı'nı aktarır; Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonraki durumu gözler önüne serer. Bütün bu aksaklıkları yansıtırken çözüm önerileri de sunar. Sosyal devletin gerekliliği üzerinde durur. Toplumların sağlam ailelerle ayakta kalabileceğini fark ettirir. İslâm dininin çalışmayı emrettiğini hatırlatır, kazanmak isteyenin çalışmaktan başka seçeneğinin olmadığını telkin eder. Batı'nın Doğu üzerindeki emperyalist arzularına şiddetle karşı çıkarken Batı'nın siyasi arzularına karşı koyabilmek adına ilim ve teknolojiye sahip olmanın önemine vurgu yapar. Milli birlik ve beraberliğin niçin önemli olduğunu anlatır. İslâm'ın son kalesi olarak gördüğü Türk ordusuna sonuna kadar güvenen Âkif, yarınların dünden daha güzel olacağına da inanmıştır. Âsım ile sembolleştirdiği Türk gencinin geçmişten hisse kapmasını ve bu hisse sayesinde tarihteki olumsuzlukların tekrarlanmamasını umut eder. İşte *Safahat* onun bu umutla kaleme aldığı bir kitaptır. Her mısraına Mehmet Âkif'in samimiyetinin, heyecanının, ıstırap ya da coşkusunun sindiği bu kitap özellikle genç okuyucularını beklemektedir.

Safahat'ın bugüne kadar gerek sadeleştirilmeden gerek sadeleştirilerek birçok baskısı yapılmıştır. Bu baskılardan bazılarında okuma hataları vardır. Bazı baskılarda orijinal metin sadeleştirmeye kurban

edilmiştir. Bazı baskılarda anlamsız bir şekilde orijinal metindeki bazı mısraların yer almadığı görülmektedir. Bazı baskılar ise yeterli açıklamayı içermediği için bugünün gençlerinin metni tam olarak anlamasına izin vermemektedir. Prof. Dr. Salim ÇONOĞLU tarafından uzun ve titiz bir çalışmanın neticesinde hazırlanan elinizdeki baskıda *Safahat*'ın Mehmet Âkif'in sağlığında yapılan son baskısı esas alınmıştır. Her metnin kitaba girmeden önce hangi süreli yayında ve ne zaman yayımlandığı dipnotlarda belirtilmiştir. Bugünün okuyucusuna yabancı sayılabilecek kelime ve tamlamalar yine dipnotlarda açıklanmıştır. Prof. Dr. Salim ÇONOĞLU'nun çalışmasının en önemli ve önceki *Safahat* baskılarından farklı olan tarafı ise kitabın sonuna eklenen "Kavramlar ve İsimler Sözlüğü"dür. Büyük bir emeğin mahsulü olan "Kavramlar ve İsimler Sözlüğü" şiirlerde geçen kavramları, tarihî şahıs ve mekân isimlerini geniş bir şekilde açıklayarak Âkif'in duygu ve düşünce dünyasının daha iyi anlaşılmasını sağlamakta, devir-şahsiyet-eser arasındaki bağlantıyı ortaya çıkarmakta ve verilen mesajların kavranmasını kolaylaştırmaktadır.

Türk kültür ve medeniyetine böylesine değerli bir katkıda bulunduğu için Prof. Dr. Salim ÇONOĞLU'nu kutlar ve başta Göktürk Ömer ÇAKIR olmak üzere bu kitabın yayımlanmasında emeği geçen Ötüken Neşriyat'ın bütün elemanlarına teşekkür ederim.

Prof. Dr. Alev SINAR UĞURLU

Mehmet Âkif Ersoy:

"Bazen Bütün Bir Memleketi Birkaç Adamın Vefası Temsil Eder."[1]

Eseri Hayattan Okumak: Hayatı ve Eserinin Kaynağı

Safahat ve İstiklal Marşı şairi ve İslam Birliği idealinin en önemli temsilcilerinden biri olan Mehmet Âkif, Arnavutluğun İpek kasabasından Tahir Efendi'nin ve aslen Buharalı olup Tokat'ta doğmuş olan Emine Şerif Hanım'ın oğlu olarak 1873 yılında dünyaya geldi.[2] Çocukluğunu annesine ait Fatih'te Sarıgüzel'de, Sarı Nasuh Mahallesi 12 numaralı evde geçiren Mehmet Âkif, ilk dini bilgilerini Fatih Dersiamlarından babası Tahir Efendi'den almıştır.[3] Düzdağ'a göre, medrese tahsili ve hocalığı sırasında temizliği ile tanındığı için kendisine "temiz" lakabı verilmiş olan bu muhterem şahsiyet, "İpekli Temiz Tahir Efendi" diye anılmaktadır.[4] Mehmet Âkif de, Âsım'da:

> Kimin oğluydu baban? Kimdi unuttun mu deden?
> İpek'in köylüsü, ümmi, yarı vahşi bir adam…
> Bir şey öğrenmedi elbette o ümmi babadan.
> Ne kazanmışsa, bütün, kendi kazanmış, kendi.[5]

dizeleriyle dedesi ve babası hakkında bilgi vermektedir. Mehmet Âkif, 1878'de dört yaşında Emir Buhari mahalle mektebine başla-

---

1 Peyami Safa, *Mehmet Âkif Geldi*, Mehmet Âkif, Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, 14, İstanbul 1961, s. 76.

2 Orhan Okay, *Meşrutiyet Sonrası Türk Edebiyatı*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1990, s. 17.

3 "Babam, Fâtih müderrislerinden İpekli Hoca Tâhir Efendi merhûmdur ki, benim hem babam, hem hocamdır. Ne biliyorsam kendisinden öğrendim. Şiirin daha iyi anlaşılmasına, merhûmun da rahmetle anılmasına vesîle olur diye şu hâşiyeyi [kısa açıklamayı] yazmaya mecbur oldum." *Hakkın Sesleri*, İstanbul Gündoğdu Matbaası, 3. Baskı, İstanbul, 1928, s. 14.

4 M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 4.

5 Mehmet Âkif Ersoy, *Âsım*, 2. Tab'ı, Gündoğdu Matbaası, İstanbul 1928, s. 9.

mış, iki yıl sonra da Fatih İbtidaisi'ne geçmiştir. İnal'ın ifadesiyle, Mehmet Âkif'in babası, Mühürdar Emin Paşa'nın ailesinin özel öğretmenidir. Emin Paşa'nın oğulları İbnülemin Mahmut Kemal ve Ahmet Tevfik'e de özel ders vermektedir. Bu özel dersler kışın Emin Paşa'nın Bakırcılar'daki konağında, yazları ise Yakacık'taki köşkünde yapılmaktadır. Tahir Efendi, yazları ailesiyle birlikte Yakacık'a giderek köşkün bir dairesinde kalmakta ve Mehmet Âkif de İbnülemin kardeşlerle beraber derslere katılmakta, onlarla arkadaşlık etmektedir:

> Pederimin üstatlarımdan ve rical-i ilmiyeden Kırşehirli Hoca Mahmut Efendi merhum, en faziletli mezunlarından olan Tahir efendiyi eyyam-ı sabavetimizde muallimliğimize intihap etmişti. Benimle beraber biraderim Ahmet Tevfik Bey merhumu, amcamızın çocuklarını, diğer müteallikatımızı kışın İstanbul'daki hanemizde okuturdu. Yazın ailesiyle birlikte Yakacık'taki sayfiyemizin bir dairesinde ikametle bizi müstefit ederdi, salih, fadıl, vefi, sahi, âlicenap, mürüvvetkar, mustakim bir üstad-ı kâmil idi. Bir aile efradı gibi senelerce beraber yaşadık. Hadidülmizac, seriülinfial olduğu halde bizi hiç bir surette incitmedi. Aslen Buharalı olan refikası da hüsn-i ahlak sahibi muhterem bir hanımdı. Cenab-ı hak ikisini de mazhar-ı rahmet buyursun.[1]

Üç yıllık ilkokulu bitirdikten sonra da, 1882 yılında Fatih Merkez Rüştiyesi'ne başlayan Mehmet Âkif, bu okulda kendisine çok tesir edecek bir isimle karşılaşır: Hoca Kadri Efendi:

> Bu seyyar hocaların en mühimi son sınıfta kendisinden Türkçe okuduğum Hoca Kadri Efendi'dir. Hoca Kadri Efendi Abdülhamit devrinin hürriyetperver şahsiyetlerindendir. O devirde evvelâ Mısır'a kaçtı. Orada Kanun-i Esasî gazetesini çıkardı. Sonra Paris'e gitti. Paris'te Harb-i Umumî ortalarına kadar yaşadı. İlmen ve ahlâken çok yüksek bir zât. Aslen Herseklidir. İngiliz Kerim Efendi'den, Hoca Tahsin Efendi'den okumuş. Arapçası, Acemcesi çok kuvvetli. Fransızca da öğrenmişti. Paris'te ilerletmiştir. Bu zât lisan itibariyle üzerimde çok müessir oldu. O kadar yüksek bir adamın alelâde nasihati bile tesir eder.[2]

---

[1] İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, Cüz: I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969, s. 81.

[2] M. Orhan Okay, *Mehmet Âkif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1989, s. 6.

Rüştiyeye devam eden Mehmet Âkif bir taraftan da Fatih Camii'nde Farsça dersler veren Selanikli Esat Dede'den Farsçasını, Hoca Halis Efendi'den de Arapçasını ilerletmiştir. Bu dönemde edebiyata olan ilgisi artan Mehmet Âkif, Hafız'ı, Sadi'yi, Mevlana'yı ve Fuzuli'yi okur. Rüştiyenin ardından girdiği Mülkiye İdadisi'nin üç yıllık ilk devresi ve ardından yüksek kısmının ilk sınıfına devam ederken 1888 yılında babasının ölümü, 1889'da büyük Fatih yangınında Sarıgüzel'deki evlerinin yanmasıyla maddi ve manevi sıkıntıya düşen Mehmet Âkif, o yıl açılan Mülkiye Baytar Mektebi'ne yatılı öğrenci olarak kaydolur ve bu okuldan 1893 yılında birincilikle mezun olur.

Mehmet Âkif'in yakın dostu olan şair Mithat Cemal Kuntay, Mehmet Âkif'in bu dönemiyle ilgili şu tespitleri yapmaktadır:

> Manevi evden yetişen çocuk, bu müspet ilimli mektebin, artık bütün manasıyla içindeydi. Kimya tahlilhanesinden çıkıp, nebatat laboratuarına giriyor, toprağın üstünü ve altını okuyor, yerden bıkınca rasathanesine tırmanıyordu. Fakat gökyüzünün kaldırım kadar maddi ve malum olmasından da usanıyor, o zaman evine koşuyordu, ölen babasının Kur'an sesiyle hâlâ dolu olan küçük eve.
>
> Bu Kur'an'lı ev… Bu rasathaneli mektep… Gökyüzüyle meşgul olan bu iki bina… İşte hep bu iki binadan baktığı için, Âkif gökyüzünü iki tane sandı.
>
> Halkalı'nın tahta mihraplı camisine beş vakit gitmek için mubassır Mehmed, laboratuarına koşmak için de Rıfat Hüsameddin, Âkif'i hiç zorlamadılar: İmam Mustafa'nın arkasında da, Pasteur'un önünde de aynı intizamla durdu; fakat aynı heyecanla değil.[1]

1893 yılındaki mezuniyetiyle birlikte memuriyet hayatı da başlayan Mehmet Âkif, ilk göreviyle uzun süre Anadolu, Rumeli ve Arabistan'ın çeşitli kasabalarında hayvan hastalıklarıyla ilgili çalışmalarda bulunur. Bu uzun soluklu görev, İstanbul dışındaki zorlu hayatı, bu zorlu hayatın içinde ayakta kalmaya çalışan halkı ve köylüyü tanımasına da yardımcı olmuştur. Şiirlerindeki realist ve canlı tabloların, problemlere getirdiği gerçekçi çözümlerin kaynağının bu görevlerden geldiği açıktır. Kuntay'ın da ifade ettiği gibi, memleketin

[1] Mithat Cemal Kuntay, *Mehmet Âkif Hayatı-Seciyesi-Sanatı*, Oğlak Yayınları, İstanbul 2014, s. 169.

haksız olan fukaralığının ne demek olduğunu gözleriyle gören Âkif, artık memleketini haritada tanıyan, kâğıt ve mürekkep kokan şair değildir.[1]

Âkif'in, Tophane-i Amire veznedarı Emin Bey'in kızı İsmet Hanım ile evlenmesi de Baytar Mektebi'ni bitirdikten sonradır.[2] Bu evlilikten ilk üçü kız olmak üzere altı çocuğu olmuş, dördüncüsü birbuçuk yaşında iken vefat etmiştir. Çocukları sırasıyla, Cemile, Feride, Suad, İbrahim Naim, Emin ve Tahir'dir.[3]

İstanbul'da bulunduğu yıllarda memuriyeti yanında Halkalı Ziraat Mektebi ile Çiftlik Makinist Mektebi'nde kitabet-i resmiye yani kompozisyon hocalığı yapmış, II. Meşrutiyet'in ilânından sonra Ebül'ulâ Zeynelâbidîn (Ebül'ulâ Mardin) ve Eşref Edip'le (Fergan) birlikte devrin ilim ve fikir hayatında önemli yeri ve tesiri olan, hemen hemen bütün şiir ve yazılarının çıkacağı *Sırât-ı Müstakîm* mecmuasını başyazarlığını da yaparak yayımlamaya başlamıştır. 1908 yılında İstanbul Dârülfünunu Edebiyat Şubesi'nde Osmanlı edebiyatı müderrisliğine tayin edilen Âkif, dönemin aydınları arasında Arapçayı en iyi bilenlerden olduğu için bir taraftan da İttihat ve Terakki'nin Şehzadebaşı Kulübü'nde cemiyetin Hey'et-i İlmiyye üyesi olarak Arap edebiyatı ve tercüme usulü dersleri vermiş ve Darüledep adlı bir özel okulda da fahri hocalık yapmış,[4] Recaizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hamit, Süleyman Nazif ve Cenap Şahabettin'le birlikte Müdafaa-i Milliye heyeti Neşriyat Şubesi'nde çalışmıştır. Bu kuruluşun amacı halkı edebiyat yoluyla uyandırmak ve aydınlatmaktır.[5]

1913'de mesleğinden istifa eden Mehmet Âkif, 1914 yılı başlarında Mısır ve Medine'ye iki aylık bir seyahate çıktı. *Safahat*'ın

---

1 Mithat Cemal Kuntay, *Mehmet Âkif Hayatı-Seciyesi-Sanatı*, Oğlak Yayınları, İstanbul 2014, s. 178.

2 Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmet Âkif Ersoy (Hayatı ve Eserleri)*, Mehmet Âkif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları 1, Ankara 1991, s. 13.

3 M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 17-18.

4 Orhan Okay-M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmet Âkif Ersoy*, İslam Ansiklopedisi, 2003, c. 28, s. 432-439.

5 Orhan Okay, *Meşrutiyet Sonrası Türk Edebiyatı*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1990, s. 19.

beşinci kitabı olan, *Hatıralar*'daki "el-Uksur'da" şiiri bu seyahatin ürünüdür. Ardından Harbiye Nezâreti tarafından istihbarat çalışmaları yapmak üzere kurulmuş olan Teşkîlât-ı Mahsûsa'nın verdiği görevle 1914 yılı sonlarında Berlin'e gitti. Batı'yı yakından tanımasına imkân veren bu gezi sırasında Almanlara karşı savaşırken esir düşmüş İngiliz ve Rus tebaası Müslüman askerlerin kamplarını ziyaret etti. Onlara savaştan sonra bağımsızlıklarını kazanmak için faaliyet göstermeyi telkin eden konuşmalar yaptı. Yine *Hatıralar* kitabındaki "Berlin Hatıraları" adlı uzun manzumesi bu gezinin sonucunda yazılmıştır. Aynı teşkilâtın verdiği diğer bir görevle, Arabistan'da başlayan Şerif Hüseyin isyanına karşı devlete bağlı kabilelerin desteğinin devamını sağlamak amacıyla teşkilât başkanı Eşref Sencer'in (Kuşçubaşı) idaresindeki bir heyetle Necid bölgesine (Riyad) gitti (Mayıs-Ekim 1915). Bu seyahatin devamında ikinci defa ziyaret ettiği Medine ve Ravza-i Mutahhara'nın uyandırdığı duygularla, Cenap Şahabettin ve Süleyman Nazif gibi edebiyatçıların bir şaheser olarak nitelediği "Necid Çöllerinden Medine'ye" adlı manzumesini kaleme aldı.[1]

1918 Temmuzunda Mekke Emiri Şerif Ali Haydar Paşa'nın daveti üzerine İzmirli İsmail Hakkı Bey'le birlikte Lübnan'da bulundu. Dönüşünde şeyhülislâmlığa bağlı dinî-akademik bir kuruluş olan Dârü'l-hikmeti'l-İslâmiyye'nin başkâtipliğine tayin edilen Mehmet Âkif (Ağustos 1918) daha sonra kuruluşun aslî üyesi oldu (Ocak 1920). Müessesenin yayın organı olan *Cerîde-i İlmiyye*'nin idaresini de üstlendi. Bu arada İstanbul Dârülfünunu'nda Maarif Nezâreti'ne bağlı olarak kurulan Kamus-ı Arabî heyeti üyeleri arasında yer aldı.[2]

I. Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti aleyhine sonuçlanması ve ardından memleketin işgaliyle başlayan zorlu süreç, Yunanlıların İzmir'i işgali, Mehmet Âkif'i Milli Mücadele saflarında yer almaya yönlendirmiştir. Kaldı ki kendisi de İstanbul'da sadece makaleler kaleme alarak bu olumsuz durumun üstesinden gelineceğine inanmamaktadır. Böylece 1920 yılı Ocak sonunda Balıkesir'e giden Mehmet Âkif burada Zağanos Paşa Camii'nde kürsüye çıkarak halka

[1] M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 50-77.

[2] Orhan Okay-M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmet Âkif Ersoy*, İslam Ansiklopedisi, 2003, c. 28, s. 432-439.

hitap eder. "Ey Müslüman" hitabıyla konuşmasına başlayan Âkif, "Cihan altüst olurken seyre baktın öyle durdun da; bugün bir serserisin, derbedersin kendi yurdunda!" diye başlayan şiiri okumuş ve halkı Milli Mücadele saflarında birleşmeye çağırmıştır.[1]

Âkif'in Balıkesir'e ve ardından Ankara'ya gitmeye karar vermesi onun vatanseverliğinin açık bir göstergesidir. Ayrıca halkın sevip saydığı bir Müslüman aydın sıfatıyla Milli Mücadele'ye katılması, bu hareketin İttihatçıların yeni bir macerası olduğu şeklindeki şüpheyi büyük ölçüde gidererek Kurtuluş Savaşı çalışmalarına önemli bir güç katmıştır. Nitekim bu sebeple ona "Millî Mücadele'nin manevi lideri" sıfatı verilmiştir. Balıkesir'den İstanbul'a gelmesinin ardından işgal altında çalışmanın daha da zorlaşıp sansürün gitgide şiddetlenmesi yanında Ankara'dan Heyet-i Temsiliye adına gelen davet üzerine on iki yaşındaki büyük oğlu Emin'i de yanına alıp 10 Nisan 1920'de gizlice yola çıkan Âkif, Büyük Millet Meclisi'nin açılışının ertesi günü Ankara'ya varmıştır. (24 Nisan 1920). Hacı Bayram Camii'ndeki ilk vaazının ardından vazifesinden izinsiz ayrıldığı gerekçesiyle Dârü'l-hikmeti'l-İslâmiye'deki görevinden azledilmiş, ardından Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın teklifi üzerine Burdur mebusu seçilmiş (5 Haziran 1920), haberi olmadan en yüksek oyu alarak Biga'dan da seçilmesine rağmen daha önce Burdur mebusluğunu kabul ettiğinden mecliste bu sıfatla bulunmuştur. Zaman zaman Eskişehir, Burdur, Sandıklı, Dinar, Afyon, Antalya, Konya, Kastamonu gibi şehirlerde halka ve diğer bazı mebuslarla beraber cephelerde askerlere hitaben Milli Mücadele'yi teşvik eden konuşma ve vaazlarını sürdüren Âkif'in vaazlarından biri de meclis kararıyla gittiği Kastamonu'da Nasrullah Camii'ndeki ünlü vaazıdır. Bu vaaz, son derece ihatalı bir bakışla dünyanın siyasî vaziyetini tahlil edip Sevr Antlaşması'nın bizim için nasıl bir felâket olacağını izah eden, onu yırtıp atmayı ve Batılı sömürgecilerin karşısına iman ve silâhla dikilmeyi hayatî bir mecburiyet olarak telkin edip Milli Mücadele'yi büyük bir heyecanla teşvik eden önemli bir belgedir. [2]

---

[1] M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 86-87.

[2] Orhan Okay-M. Ertuğrul Düzdağ, "Mehmet Âkif Ersoy", *İslam Ansiklopedisi*, 2003, c. 28, s. 432-439.

23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılması ve bağımsız hükümetin kurulmasıyla uluslararası arenada bir marşa da ihtiyaç duyulmuştur. İstiklâl Marşı'na ihtiyaç duyulmasındaki siyasî neden budur. Kurtuluş Savaşı'na girmeden önce, Trablusgarp'ta, Balkanlar'da, I. Dünya Savaşı'nda ağır kayıplar verilmiştir. Bu savaşların ve kayıpların getirdiği ruhî durum, tam bir bunalım ve ümitsizlik halidir. İşte milletin ve devletin çözülüş dönemlerinde, sanatın her biçimi, yeni bir dünyanın tasavvuru ve yaratılması için bir rol üstlenir. Yazar/şair, bir anlamda yalnızlığa itilen toplumun vicdanı haline gelir. Böylesi sıkıntılı bir dönemde Türk milletinin ümidini, heyecanını, azim ve kararlılığını diri tutmak için böyle bir marş yazdırılması zarureti doğmuş ve Mehmet Âkif de, savaşın öncesini ve sonrasını edebî bir metinde ortaya koyarak Türklerin, geçmişten kaynaklanan yaratıcılığını yeniden çağdaş bir destan metni haline getirmeye, halkın, özgürlükleri boğan sıkıntılı havanın üstesinden gelebilmesi için millî ruhu, ortak kimliği harekete geçirmeye ve yeniden inşa etmeye çalışmıştır. Bu da marşın yazılmasındaki toplumsal ve ruhî sebeptir.

Çetin'in ifadeleriyle, 1920 yılı sonlarında Batı Cephesi kurmay başkanı İsmet Bey (Paşa), Maarif vekili (Millî Eğitim bakanı) Dr. Rıza Nur'a askerlerimizi millî heyecanla coşturacak Fransızların millî marşına (Marseyyez) benzer bir millî marş yazılması zaruretinden bahseder. Bu konuda anlaşırlar. Rıza Nur, İsmet Bey'i bu konuyla ilgili olarak Orta Öğretim Müdürü Kâzım Nami (Duru)'ye gönderir. İsmet Bey, Kâzım Nami'ye: "Beni size Dr. Rıza Nur Bey gönderdi. Orduca karar verdik, bir istiklal marşı istiyoruz. Bunun güftesini, bestesini ayrı ayrı yarışmaya korsunuz. Her birini kazanana beşer yüz lira vereceğiz," der. Kâzım Nami de bu emir doğrultusunda yarışma işini düzene koymaya çalışır. Rıza Nur, 1 Aralık 1920'de bir görevle Moskova'ya gönderilince onun yerine Millî Eğitim Bakanlığına Hamdullah Suphi getirilir. 25 Ekim 1920 tarihinde *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde bir ilan yayımlanır. Buna göre Umur-ı Maarif Vekâleti (Millî Eğitim Bakanlığı) tarafından milletimizin iç ve dış düşmanlarla girmiş olduğu istiklal mücadelesini ifade ve terennüm etmek üzere bir istiklal marşı yarışması açıldığı belirtilir. Yarışmayı kazanacak eserin güfte ve bestesi için beşer yüz lira ödül

konmuştur. Bu yarışma konusunda bilgi verilmek üzere şairlere mektup, okullara da genelge gönderilmiştir.[1]

Yarışma için belirlenen son katılım tarihi 23 Aralık 1920'dir. Bu tarihe kadar yarışmaya 700'den fazla eser katılır. Gelen metinleri beğenmeyen Maarif Vekili Hamdullah Suphi, çok güzel, etkili ve kaliteli bir marş ortaya çıkması için Âkif'in mutlaka yarışmaya katılmasını istemektedir. 5 Şubat 1921 tarihli bir mektup yazarak onu marş yazmaya ikna etmeye çalışmış, para ödülü meselesini de Âkif'in istediği tarzda halledeceklerini söylemiştir. Hem Hamdullah Suphi'nin ricası hem de Balıkesir milletvekili Hasan Basri Çantay'ın iknası sonucu Âkif, marşı yazmaya karar verir. İslam ilmihali yazmış fıkıhçı din âlimi olan Hasan Basri Çantay, Âkif'in İstiklâl Marşı'nı nasıl yazmaya başladığı konusunda aralarında geçen şu diyaloğa yer verir:

> Meclis'te Âkif'le yan yana oturuyoruz. Çantamdan bir kâğıt parçası çıkardım. Ciddi ve düşünceli bir tavır ile sıranın üstüne kapandım, güya bir şey yazmaya hazırlanmıştım. Üstat ile konuşuyoruz:
> - Neye düşünüyorsun, Basri?
> - Mâni olma, işim var!
> - Peki. Bir şey mi yazacaksın?
> - Evet.
> - Ben mâni olacaksam kalkayım.
> - Hayır, hiç olmazsa ilhamından ruhuma bir şey sıçrar!
> - Anlamadım.
> - Şiir yazacağım da.
> - Ne şiiri?
> - Ne şiiri olacak? İstiklâl şiiri! Artık onu yazmak bize düştü!
> - Gelen şiirler ne olmuş?
> - Beğenilmemiş.
> - Ya!
> - Üstat, bu marşı biz yazacağız!
> - Yazalım, amma şartları berbat!
> - Hayır, şartlar filan yok. Siz yazarsanız müsabaka şekli kalkacak.
> - Olmaz, kaldırılmaz, ilân edildi.
> - Canım, vekâlet buna bir şekil bulacak. Sizin marşınız yine resmen

[1] Nurullah Çetin, "İstiklal Marşımızı Anlamak", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 21 (2), 2014, s. 32-33.

Meclis'te kabul edilecek, güneş varken yıldızı kim arar!

- Peki, bir de ikramiye vardı?
- Tabii alacaksınız!
- Vallahi almam!

- Yahu lâtife ediyorum, onu da bir hayır müessesesine veririz. Siz bunları düşünmeyin.
- Vekâlet kabul edecek mi ya?
- Ben Hamdullah Suphi Bey'le konuştum. Mutabık kaldık. Hatta sizin namınıza söz bile verdim!
- Söz mü verdiniz, söz mü verdiniz?
- Evet!
- Peki, ne yapacağız?
- Yazacağız!

Tekrar tekrar "Söz verdin mi?" diye sorduktan ve benden kati cevapları aldıktan sonra elimdeki kâğıda sarıldı, kalemini eline aldı...

Âkif, marşın bazı kısımlarını Tacettin Dergâhı'nda kendinden geçmiş dalgın hâllerde, gece uyku aralarında, bazı kısımlarını da Mecliste meclis görüşmeleri sırasında, bazı kısımlarını *Hâkimiyet-i Milliyye* gazetesi idarehanesinde yazar. 7 Şubat 1921 tarihinde yazılması tamamlanan marş, ilk olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmetinin resmî gazetesi olan *Ceride-i Resmiyye*'nin 12 Mart 1337 (12 Mart 1921) tarihli 7. sayısında yayımlanır.

Yarışmaya katılan eserler Maarif Vekâleti'ne gelir. Orada seçilen 7 şiir meclise sunulur ve Meclisin bunlardan birini seçmesi istenir. İstiklal Marşı konusu, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 26 Şubat 1921 ve 1 Mart 1921 tarihlerinde görüşülür. Hamdullah Suphi, mecliste Âkif'in şiirini 12 Mart 1921 tarihli meclis görüşmesinde okur. Milletvekilleri hararetle alkışlarlar. Meclis, İstiklal Marşı'nın nasıl seçilmesi gerektiği üzerinde tartışır. Bir kısmı marşı meclisin seçmesini, kimi de özel bir komisyon tarafından seçilmesini ister. Tartışmalar sonunda Atatürk'ün reisi olduğu meclis, Âkif'in şiirini büyük bir oy çokluğuyla Türk İstiklal Marşı olarak kabul eder.[1]

[1] Hasan Basri Çantay, *Âkifname (Mehmed Âkif)*, Ahmed Sait Matbaası, İstanbul 1966, s. 62-73.

Âkif, yarışma ödülü olarak konan 500 lirayı alıp kimsesiz kadın ve çocuklara iş, sanat öğretme ve fakirlikle mücadele amacındaki "Dârülmesaî" adlı kuruma bağışlar. Âkif, İstiklal Marşı'nı şiirlerinin toplandığı kitabı olan *Safahat*'a almaz. Hastalığı sırasında bu kitabı neden *Safahat*'a almadığını soran Mithat Cemal'e: "O, benim değil, memleketimindir" diyecektir.[1] *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin 17 Mart 1921 tarihli sayısında da "Teberru" başlığıyla şöyle bir haber yer almaktadır:

> Burdur meb'ûsu şâ'ir-i muhterem Mehmed Âkif Beyefendi'nin Büyük Millet Meclisi'nce kabûl edilen İstiklâl Marşı için mahassas beşyüz lira mükâfât-ı nakdiyeyi müşârünileyh fakir İslâm kadın ve çocuklarına iş öğreterek sefâletlerine nihâyet vermek emeliyle teşekkül eden Dârü'l-Mesâ'î menfa'atine hediye eylemişlerdir[2]

Eşref Edip, Mehmet Âkif'in özellikle ikramiyeden bahsedenlere çok kızdığını anlatırken Baytar Şefik'in de bu yüzden Mehmet Âkif'ten kuvvetli bir azar işittiğini ifade etmektedir:

> Üstat Ankara'da ceketle gezerdi. Paltosu yoktu. Pek soğuk günlerde Şefik'in muşambasını istiare ederek giyerdi. Bir gün Şefik: -Âkif Bey, şu mükâfatı reddetmeyip de bir muşamba yahut bir palto alaydın daha iyi olmaz mıydı? diyecek oldu. Hiddetinden ne hale geldiğini görmeliydiniz. Böyle söylediği için Şefik'le iki ay konuşmadı.[3]

Birinci mecliste muhalefet grubu içinde yer alan Âkif, Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasının ardından Büyük Millet Meclisi'nin aldığı seçim kararı üzerine yeniden teşekkül eden ikinci meclise katılmamıştır. Kaldı ki, Okay'ın da ifade ettiği gibi, yeni hükümet onun ideal olarak gördüğü İslam birliği düşüncesinde olmadığından 1923 yılında Abbas Halim Paşa'nın daveti üzerine Mısır'a gider.[4] İki yıl kışları Mısır'da geçirip yazları Türkiye'ye döndüyse de 1925'in sonundan itibaren sürekli Mısır'da kalır. Kahire Üniversitesinde

---

1 Mithat Cemal Kuntay, *Mehmet Âkif Hayatı-Seciyesi-Sanatı*, Oğlak Yayınları, İstanbul 2014, s. 122.

2 *Hâkimiyet-i Milliye*, "Teberru", 17 Mart 1921, s. 2.

3 Eşref Edip, *Mehmet Âkif*, Maarif Basımevi, İstanbul 1938, s. 83.

4 Orhan Okay, *Meşrutiyet Sonrası Türk Edebiyatı*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1990, s. 20-21.

Türk edebiyatı dersleri verir, bir taraftan da Diyanet İşleri tarafından kendisine verilmiş olan *Kuran-ı Kerim* tercümesi üzerinde çalışır.

Âkif, yapılacak çalışmanın sorumluluğunu düşünerek tercüme yerine meâl denilmesi ve Elmalılı M. Hamdi'nin hazırlayacağı tefsirle birlikte basılması şartıyla teklifi kabul etmiştir. 1926 başından 1929 yılı sonuna kadar müsveddeyi bitirmiş olan Âkif, Kuran'ın aslı yerine kendi tercümesinin okutulacağından endişe ederek aldığı avansı iade etmiş ve bitirdiği halde tercümeyi vermemiştir. Âkif'in, hastalanarak Mısır'dan Türkiye'ye geldiği sırada geri dönmediği takdirde tercümenin yakılmasını vasiyet ettiği ve yıllar sonra vasiyetin Kahire'de yerine getirildiği Düzdağ'ın ifadelerinden anlaşılmaktadır.[1]

1935'te rahatsızlanan Mehmet Âkif, hava değişimi için bir aylığına Lübnan'a ve o sırada Fransız idaresinde bulunan Antakya'ya gitti. Hastalığının ağırlaşması üzerine 17 Haziran 1936'da İstanbul'a döndü. Nişantaşı Sağlık Yurdu'nda tedavi gördükten sonra yaz aylarında Said Halim Paşa'nın Alemdağ'daki Baltacı Çiftliği'nde, oğlu Prens Halim tarafından misafir edildi. Son günlerini de aynı ailenin Beyoğlu'ndaki Mısır Apartmanı'nda kendisine ayırdığı dairede geçirdi ve orada vefat etti (27 Aralık 1936). Resmî şahıs ve makamların ilgi göstermediği İstiklâl Marşı şairinin cenazesi, Okay'ın ifadesiyle, kadirşinas Türk gençliğinin haber almasıyla büyük bir cenaze merasimine dönüştü ve Âkif'in tabutu eller üzerinde Edirnekapı Şehitliği'ne taşındı.[2]

"Oku, Şâyed Sana Bir Hisli Yürek Lâzımsa":[3] Toplumun Istıraplarını Yüklenen Bir İrade

Nurettin Topçu, sanatkârın hayat ve dünyamız karşısındaki davranışından bahsederken, bazılarının hayata koştuklarının, bazılarının da hayattan kaçtıklarının altını çiziyor. Topçu'ya göre Âkif, hayattan kaçıp sonsuzluğa sığınan sanatçılardandır: "Sanatın bu dünyamızı

[1] M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 132-133.

[2] Orhan Okay, *Meşrutiyet Sonrası Türk Edebiyatı*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1990, s. 21.

[3] Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat I. Kitap*, Sırâtımüstakîm Matbaası, İstanbul 1911, s. 5.

aşan, bizim tamamen üstümüze yükselen manzarası, ebedi âlemin, Allah adında ifadesini bulan sonsuzluğun dünyasıdır."[1]

Ancak hayattan kaçış, elbette içinden çıktığı cemiyetin sıkıntılarına, problemlerine sırt çevirmek demek değildir. Mehmet Âkif'te, cemiyetin ıstıraplarını yüklenen bir iradeyle, şairane, hassas bir ruhun çatışmalarını daima görmek mümkündür. Hatta kendisini milletinin huzurunda gördüğü andan itibaren sanattan ziyade toplumu düşünmek arzusunu duymuştur. O, Tarlan'ın ifade ettiği gibi, "Bâis-i şekvâ bize hüzn-i umumîdir Kemâl/Kendi derdi gönlümün billâh gelmez yâdına" diyen Namık Kemal'in neslindendir. Kalbinin içinde cemiyetin ruhuna yaslanmış olan şair, bu muazzam millet, ölüm ıstırabı içinde kıvranırken onun feryadını dile getirmiştir.[2]

Mehmet Âkif Ersoy, Osmanlı İmparatorluğu'nun hayat hikâyesinin yeniden yazıldığı bir devre aittir. Onu, önümüzde açılan yeni bir hayatın hemen başlangıcında asıl önemli ve ilgi çekici kılan şey de hem yeni hikâyenin yazıldığı dönemin ihtiyaçlarını doğru tespit etmesi hem de bu yeni dönemde toplumda uç veren zihinsel yetimliğin telafisi için metinler üretmiş olmasıdır. Özellikle bu telafi edici tavır ve "memlekete faydalı olmak" düşüncesinin, Âkif'in, *Safahat*'taki kimi şiirleriyle "sevecen, yol gösterici bir baba" rolünü üstlendiğini de göstermektedir.

Akı'nın da ifade ettiği gibi Batılılaşma hareketlerinin başladığı XIX. yüzyıl, yüzyıllardır yaşadığı hayatla, önünde açılan yeni hayat karşısında tereddütler geçiren, yeni alacaklarıyla, eski hayatlarından feda edecekleri arasında tercih yapmak zorunda kalan bir kültür değişmesi devridir. Bu devrin asıl sosyal dramı, insanların bu iki baskı arasında yaşamasıdır.[3] Değişimin boyutu ne derece büyük, hızı ne denli yüksek olursa olsun, bir millet için eski hayatın ne kadar önemli ve yaşatıcı olduğu ortadadır. Bu bağlamda birey/toplum; yeni sistemin içerisinde kendisini güdüleyecek, oluşturulan yeni birliğin içinde kendisini anlamlı hissettirecek motifleri görmek zorundadır. Açıkçası hem Tanzimat hem de onu izleyen yıllarda yaşa-

---

[1] Nurettin Topçu, *Mehmet Âkif*, Dergâh Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 1998, s. 20-21.

[2] Ali Nihat Tarlan, "Millet Şairi Mehmet Âkif", *Mehmet Âkif,* Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, 14, İstanbul 1961, s. 14-15.

[3] Niyazi Akı, *XIX. Yüzyıl Türk Tiyatrosunda Devrin Hayat ve İnsanı-Sosyopsikolojik Bir Deneme*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1974, s. 22.

nan bireysel ve toplumsal sıkıntılar göz önünde tutulduğunda, yukarıda bahsedilen yetimliği telafi edecek ve çözüm yolları sunacak insanların gerekliliği de ortadadır. İşte bu sıkıntılı süreçte, devirle ilgili endişeleri, problemleri kavrayan ve eserlerinde bu problemlerin çözüm yollarını ortaya koyan önemli aydınlardan biri Mehmet Âkif Ersoy'dur. Tanzimat ile başlayan yenilik hareketlerinin hayata nüfuzu ve imparatorluğun yaşadığı toplumsal, siyasi, kültürel, ekonomik değişim ve dönüşümün beraberinde getirdiği sıkıntılar karşısında Mehmet Âkif, bu sürecin daha az hasarsız atlatılmasına önemli katkılar sağlamıştır. Bu çerçevede arkadaşı, sırdaşı, dostu, Esat Adil'in tespiti de dikkat çekicidir: "Türkiye'nin geçirdiği siyasi ve sosyal değişikliklerin onun hüviyetindeki izlerini *Safahat*'ında sıra ile takip edebiliriz."[1]

Âkif'in hayatı boyunca ahlaki prensiplerin insanı olarak yaşaması, dürüstlüğü, sözüne güvenilir olması gibi şahsiyetinin önemli parçalarının teşekkülünde hamilerin ve yetişmesine yardımcı olanların tesiri büyüktür. Bu isimlerden ilki, ilk dini bilgileri öğrendiği babası İpekli Tahir Efendi'dir. Ayrıca Abdülhamit devrinin hürriyetperver isimlerinden Fâtih Merkez Rüşdiyesi'nde Türkçe muallimi Mehmet Kadri Efendi, hafızlık hocası Mehmet Rasim Efendi, *Mesnevi* ve *Gülistan* derslerini takip ederek Farsçasını ilerlettiği Esat Dede, Arapça hocaları Hersekli Ali Fehmi Efendi ile *Muʿallakat* hocası Halis Efendi önemlidir. Yine, bir kısmından *Safahat*'da da sırası geldiğinde bahsedeceği ders arkadaşları Mehmet Şevket ve Babanzade Ahmed Naim ile daha Baytar Mektebi'nde talebeyken kendisini klasik eserleri okuyacak kadar Fransızcasını ilerletmeye ve Batı edebiyatını takip etmeye yönelten Ispartalı Hakkı Bey, memuriyetinin ilk yıllarında yanında bulunarak Fransızca çalıştığı Baytar Miralay İbrahim Bey sayılabilir. Bu isimler dışında, özellikle Doğu ve Batı edebiyatlarından zengin bir birikimi olan Âkif'in okudukları arasında çoğu yazıldığı dillerden olmak üzere, *Muʿallakat*, *Divan-ı Hafız*, *Gülistan*, *Mesnevi*, *Fuzuli Divanı* gibi eserlerle Doğu'dan İbnü'l-Fârız, Feyzî-i Hindî, Muhammed İkbal; Batı'dan W. Shakespeare, Milton, Victor Hugo, Ernest Renan, Anatole France, Alfred de Musset, La-

[1] Esat Adil Müstecaplıoğlu, *Mehmet Âkif, Ferdi ve İçtimai Karakteri-Vatanperverliği-Milliyetçiliği-Şairliği*, Ülkü Basımevi, İstanbul 1937, s. 18.

martine, J. J. Rousseau, Alphonse Daudet, Emile Zola, Alexandre Dumas Fils, Sienkiewicz gibi şair ve yazarların eserleri vardı.[1]

Daha çok 1904 sonrası yazdığı ve *Safahat*'a alınan şiirleriyle tanınan Mehmet Âkif'in gençlik yıllarında yazdığı şiirlerinin Ziya Paşa, Muallim Naci, Abdülhak Hamit tarzında olduğu[2] ve eski şiir geleneğinin Tanzimat devrinde görülen devamı karakterinde olduğu anlaşılmaktadır.[3]

İlk dönem manzumelerinden birinde, şiir konusundaki düşüncelerini dile getiren Âkif:

> Müstakbeli şi'rimin açık mı?
> Şâir olamam, o belli zâten,
> Bir nâzım olur muyum acep ben?
> Nesrimde rekâket olmasaydı;
> Evvelce gözüm de dolmasaydı,
> Hiç nazma temâyül eylemezdim,
> Bir sâdece beyt söylemezdim
> Heyhât bir iptilâ imiş bu,
> Ben bilmez idim, hatâ imiş bu.[4]

derken, bundan sonraki sanat hayatının nasıl yürüyeceğinin de ipuçlarını vermektedir. Kendisine şiirinin geleceğinin açık olup olmadığını soran Mehmet Âkif, daha baştan kendisinin şair değil nâzım olabileceği hükmüne varır. Hatta nâzım olması da şüphelidir. Şiir yazmaya kalkışmasını hata olarak kabul eder. Manzum eserler yazmaya yönelmesi düzyazısının kuru ve tatsız olmasından kaynaklanmaktadır. "Gözüm de dolmasaydı" ifadesi yaşadığı devrin duygusal eğilimlerine yakın olduğunun ifadesidir. Manzum eserler yazmaya

---

1 Orhan Okay-M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmet Âkif Ersoy*, İslam Ansiklopedisi, 2003, c. 28, s. 432-439.

2 Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmet Âkif Ersoy (Hayatı ve Eserleri)*, Mehmet Âkif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları 1, Ankara 1991; Kaya Bilgegil, *Mehmet Âkif Resmi Hal Tercümesi, Basılmamış bazı Mektup ve Manzumeleri*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1971.

3 Orhan Okay, *Meşrutiyet Sonrası Türk Edebiyatı*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1990, s. 22.

4 Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmet Âkif Ersoy (Hayatı ve Eserleri)*, Mehmet Âkif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları 1, Ankara 1991, s. 21.

başladığında durumun farkına varan Mehmet Âkif, kendi ifadesiyle, yazık ki "bir iptilâ"ya yakalanmış ve manzum söz söylemeyi bırakamamıştır. Sonuçta manzum söz söylemeyi her ne kadar bir ibtila olarak değerlendirse de, bu ibtilayı toplumsal meselelere yöneltme başarısını gösterecektir.

Safahat'ın başında yer alan okuyucularına seslendiği şu mısralar, onun hem bu başarısını hem de poetik görüşünü ifade etmektedir:

> Bana sor sevgili kāri'; sana ben söyleyeyim,
> Ne hüviyyette şu karşında duran eş'ârım;
> Bir yığın söz ki, samîmiyyeti ancak hüneri;
> Ne tasannu' bilirim, çünkü, ne san'atkârım.
> Şi'r için "gözyaşı" derler; onu bilmem, yalnız,
> Aczimin giryesidir bence bütün âsârım!
> Ağlarım, ağlatamam; hissederim, söyleyemem;
> Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bîzârım!
> Oku, şâyed sana bir hisli yürek lâzımsa;
> Oku, zîrâ onu yazdım iki söz yazdımsa[1]

Safahat'ın girişindeki, daha önce herhangi bir dergide yayınlamamış bu başlıksız şiir de *Safahat*'ın 1911 yılında yapılmış ilk baskısının başına Âkif'in şiir anlayışını yansıtan bir önsöz/mukaddeme olarak konulmuştur. Hakan Sazyek'in ifadesiyle, bu başlıksız manzume öncelikle Mehmet Âkif Ersoy'un alçakgönüllü sanatkârlığını yansıtmaktadır:

> Âkif, şiirini tek bir merkezin çevresinde örerek oluşturmuştur: Samimiyet. Şairliğinin temel ögesi olarak bu insani durumu belirginleştiren Mehmet Âkif, sanatçı kişiliğiyle okuyucusuna açık yüreklilikle hesap verir gibidir. Tabii, bu mütevazı tutumun arkasında sanatının içtenliğine ve yalınlığına dayalı bir öz güvenin varlığı da kendini kuvvetlice hissettirir… Bu şiirin dikkat çeken bir başka önemli özelliği de Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati hareketlerinin benimsediği şiir anlayışını örtülü bir biçimde eleştirmesidir. Âkif: bu eleştirilerini, şiirde sanat kaygısı gütmenin sonucu olarak yapmacıklığa düşme ve şiiri santimantalist bir düzeye indirgeme noktalarında yoğunlaştırır. [2]

---

[1] Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat I. Kitap*, Sırâtımüstakîm Matbaası, İstanbul 1911, s. 5.

[2] Hakan Sazyek, "Poetika Kavramı ve Yeni Türk Edebiyatında Manzum Poetik Özsözler", Türk Dili, sayı 577, Ocak 2000, s. 16.

Bu söyleyiş, onun sanat ve hayat karşısında bundan sonra yürüyeceği yolun da açık bir ifadesidir. İsmail Habib Sevük de bu şiirden hareketle onun samimiliğine vurgu yapmaktadır:

> Sanatkâr olmadığını bile bu kadar samimî bir edâ, bu kadar külfetsiz bir samimiyetle söyleyebilmek için de insanın onun gibi bir san'atkâr olması lâzım gelir. O, bu kuvvetini hakîkaten samimi olmaktan alıyordu.[1]

Mehmet Âkif, artık, o zamana kadar sevdiği ve taklit ettiği tarzı bırakarak hayalden uzak, yalnız içinde yaşadığı toplumun meselelerine çözüm arayan bir şiiri benimsemiştir. Fatih Kürsüsünde: "Hayır, hayâl ile yoktur benim alış verişim/İnan ki: her ne demişsem görüp de söylemişim/Şudur cihanda benim en beğendiğim meslek / Sözüm odun gibi olsun, hakîkat olsun tek"[2] mısraları, Mehmet Âkif'in toplumcu bir yolu seçtiğini göstermektedir.

Mehmet Âkif, makaleleri ve tercüme yazıları gibi yedi kitapta bir araya gelmiş *Safahat*'taki şiirlerinin çoğu da *Sırât-ı Müstakîm* ve *Sebîlürreşâd* dergilerinde yayımlanmıştır. *Safahat*'ı oluşturan yedi kitap şunlardır: 1. Safahat, 2. Süleymaniye Kürsüsünde, 3. Hakkın Sesleri, 4. Fatih Kürsüsünde, 5. Hatıralar, 6. Âsım, 7. Gölgeler.

Safahat içinde yer alan ve büyük bir kısmı 1908-1911 tarihleri arasında *Sırât-ı Müstakîm*'de yayımlanmış şiirler daha çok toplumsal nitelikli olup cehalet, fakirlik, acizlik, istibdat, yardım, geçim sıkıntısı, kahvehanelerin zararları vb. konulara değinir. Ömer Rıza Doğrul, özellikle Meşrutiyet'in ilanından sonra, memleketin içinde bulunduğu kötü duruma kurtuluş çaresi bulmak ve bu çareye dört elle sarılmak noktasında Mehmet Âkif'in sadece *Safahat* şairi değil aynı zamanda vatan şairi olduğunu ifade etmektedir.[3] Mehmet Âkif, artık sanat yapma özentisini bir kenara bırakmış ve toplumun dertlerine yüzünü çevirmiştir. Şair, bireysel, toplumsal, siyasal vb. problemler karşısında duyduğu ıstırabı dile getirirken, Düzdağ'ın ifadesiyle henüz tam anlamıyla sesini yükseltmiş değildir. Sadece Mart 1910'da yayınlanan "Köse İmam" şiiriyle toplumdaki bozuklu-

---

[1] İsmail Habib Sevük, *Edebi Yeniliğimiz*, Devlet Matbaası, cilt 2, İstanbul 1932, s. 282.

[2] Mehmet Âkif Ersoy, *Fatih Kürsüsünde*, Amedi Matbaası, 4. Tab'ı, İstanbul 1924, s. 4-5.

[3] Ömer Rıza Doğrul, *Safahat*, İnkılâp ve Aka, İstanbul 1966, 8. Basım, s. XVIII.

ğun ıslah olunamazlığını haykırmış ve bu manzumeyle daha sonraki kitaplarında göreceğimiz üslubu haber vermiştir.[1]

Süleymaniye Kürsüsünde, tek ve uzun bir manzumeden meydana gelen bir kitaptır. 11 Ocak 1912-29 Ağustos 1912 tarihleri arasında, İlk dört tefrika *Sırât-ı Müstakîm* dergisinde; eserin kalan beş tefrikası da *Sebîlürreşâd*'da yayımlanmıştır. Âkif'in İslam birliği düşüncesi bu kitapla başlar.

Haliç'ten Süleymaniye Camii'ne doğru görülen manzaralar ve ardından Süleymaniye Camii'nin dış ve iç mekânlarını tasvirle başlayan manzumede Âkif, hürriyetin yanlış anlaşıldığını, aydınların dini yanlış anlayarak ortadan kaldırmaya çalıştığını, halkın ise dinin aslını bırakıp hurafelerle oyalanmak zorunda bırakıldığını, edebiyatın halkı iyiye ve güzele değil, bölünmeye, eğlenceye, kötülüğe teşvik ettiğini anlatır. Çağdaşı ve dostu bir İslam seyyahının ağzından dönemin Osmanlı toplumu ve diğer İslam diyarlarının o dönemdeki dini, sosyal ve siyasal durumlarından bahseder. Abdürreşid İbrahim, eğer bu yanlışlar devam ederse milletin başına gelebilecek felaketlerden bahseder. Eğitimci, vaiz, gazeteci, matbaacı, seyyah, Rusya Türklerinin siyasî temsilcisi vb. gibi sıfatları bulunan bu çok yönlü insan, bütün İslam âlemini dolaşmanın getirdiği birikimle, İslam dünyasının genel bir manzarasını anlatarak durumun iç açıcı olmadığını ifade eder. Eserin sonunda, sözlerini, bu problemlerden kurtulmak için neler yapılması gerektiğini söyleyerek bitirecektir.

Hakkın Sesleri, bir taraftan Balkan Savaşı facialarından ve bu savaşın ağır kayıplarından bahsederken bir taraftan da İslam dünyasının kendi iradesiyle uyanması gerektiğini haykıran bir kitaptır. İçerisinde 8 ayet ve 1 hadisin açıklaması ve "Hazin Bir Mevlit Gecesi" adlı bir parçayla toplam 10 manzume vardır. Âkif, bu manzumelerde milletin karşı karşıya kaldığı felaketlerden kurtuluş yollarını göstermeye çalışır. İlk iki kitabında olduğu gibi, tembelliğe, atalete, ümitsizliğe, cehalete ve tefrikaya saldırarak milleti uyandırmaya çalışır. Nurettin Topçu'nun Âkif şiirinde bulduğu isyan ve imanın en belirgin şekilde görüldüğü eserdir.

---

[1] M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 164.

Fatih Kürsüsünde, Süleymaniye Kürsüsünde adlı kitabı andırır. Eser, *Sebîlürreşâd*'da 28 sayıda tefrika edilmiştir. 10 Temmuz 1913'de başlayan tefrika, 23 Temmuz 1914'de tamamlanmıştır. Eser, "İki Arkadaş Fatih Yolunda" ve "Vaiz Kürsüde" adlı iki bölümden oluşur. Galata Köprüsü'nden Fatih Camii'ne kadar yürüyen iki arkadaşın karşılıklı diyaloglarını içeren birinci bölümde, hem toplum hem de kültürel hayatımız hakkında bilgiler verilir. İkinci bölümdeki vaizin konuşması da Âkif'in Balkan Harbi günlerinde yine bu camiin kürsüsündeki konuşmalarını andırır. Bu bölümde özellikle çalışma düşüncesi üzerinde duran Âkif, bir leitmotif gibi şu mısraları tekrarlar: "Bekāyı hak tanıyan sa'yi bir vazife bilir/Çalış çalış ki bekā sa'y olursa hak edilir." Şark, miskinlik içinde hudutlarını zorlamazken çalışkan Batı, sadece dünyaya değil göğe de hükmetmektedir. Bir taraftan geçmişteki zafer ve başarıyla günleri anan vaiz, bugün Şark'ın içinde bulunduğu bu kötü durumun kader ve tevekkülün yanlış anlaşılmasından kaynaklandığını, bu yanlış anlaşılmanın da cehaleti hâkim kıldığını ifade eder. Eserin sonunda vaiz, ağlayan cemaatle birlikte dua ederek vaazını bitirir.

Hatıralar, Âkif'in Arabistan, Mısır, Medine ve Berlin'e yaptığı seyahatleri 1914-1915 yılları arasında manzum hikâyeler haline getirmesiyle meydana gelmiş bir kitaptır. Balkan Harbi ve ardından gelen I. Dünya Savaşı'nın sebep olduğu felaketler, Âkif'e, eserin başındaki yedi manzumeyi yazdırmıştır. Eserin sekizinci manzumesi El-Uksur'da, 1914 yılındaki Mısır seyahati sırasında karşılaştığı Luksor harabelerinin verdiği ilhamla yazılmıştır. Ancak, onun düşüncelerini yansıtması bakımından eserin büyük bir kısmını teşkil eden "Berlin Hatıraları" ve dinî lirizm açısından "Necid Çöllerinden Medine'ye" adlı manzumeleri önemlidir. "Berlin Hatıraları"nda garbı ve şarkı karşılaştıran Âkif, Alman toplumunun ileride olmasının en büyük sebebi olarak "birlik" düşüncesini görür. Bizde ise tam tersidir. Ayrıca bizim geri kalışımızın sebeplerinden bahsederken maarif sistemimizin gençleri hayattan uzak ve tüketici olarak yetiştirdiğini, yeni edebiyatın iyilik yerine kötülük yaydığını, özellikle İngilizlerin aramıza tefrika soktuğunu ve bu durumların sonucunda düşman donanmasının Çanakkale açıklarına gelip dayandığını ifade eder. Eserin son manzumesi "Necid Çöllerinden Medine'ye" ise

Âkif'in 1915 yılında Medine'yi ve Hazret-i Muhammed'in kabrini ikinci kez ziyaret ederken hissettiklerinin yansımasıdır.

Âsım, manzum bir hikâye veya manzum bir diyalog özelliği gösterir. Düzdağ'ın ifadesiyle, daha önce yazdığı manzumelerinde parça parça nazmettiği fikir, his ve heyecanlar, Âsım'da toplu olarak, mükemmel bir lisan ve mükemmel bir ifade ile şiirleşmiştir.[1] Eserde konuşan şahıslar; Köse İmam, Hocazade ve Köse İmam'ın oğlu Âsım'dır. Köse İmam ve Âsım, Âkif'in ideal tipleridir. Âkif, bu eserinde memleketin genel toplumsal durumunu ele alır. Ancak burada dikkati çeken Âsım ve onun nesli ile alakalı tespitleri, eleştirileri ve takdirleridir. Köse İmam, ahlak bozukluğu içindeki bu memleketi kim kurtaracak diye sorduğunda Hocazade'nin Âsım'ın nesli cevabını vermesi, Köse İmam'ın bu nesille ilgili tereddütlerini, Hocazade'nin Âsım'ın neslini öven, üstünlüklerini ortaya koyan tespitlerle gidermesi ve bu hitabesini Çanakkale Şehitleri adıyla tanıdığımız mısralarla bitirmesi, eserin en can alıcı bölümlerindendir. Eserde, Hocazade, Âsım'a memleketimizin neden geri kaldığı konusundaki düşüncelerini anlatırken özellikle ilim tahsil etmenin altını çizer. Ona göre, batıya karşı ezilmemek ve onlarla aynı seviyelere gelebilmek için, ilmin ve bilginin peşinde koşmak lazımdır. Sonunda, kendisine söylenenleri doğru bulan Âsım, arkadaşlarıyla birlikte eğitimlerini tamamlamak için Almanya'ya gitmeye razı olur.

1933 yılında Kahire'de basılan *Gölgeler* kitabı Âkif'in gurbette geçen yıllarının bir ürünüdür. *Safahat*'ın ilk altı kitabında daha çok dışarıyla ilgili olan Âkif, bu eserindeki kırk bir manzumenin büyük bir kısmında daha çok içe yönelmiş ve tasavvufa temayül etmiştir. Süleyman Nazif'e, "Bülbül", "Leyla" gibi şiirleri *Hakkın Sesleri* adlı eserindeki şiirlerle benzerlik gösterse de "Gece", "Hicran" ve "Secde" adlı şiirleri, tasavvufî iç dünyasının ortaya çıktığı şiirlerdir. Hatta Ruhi Naci Sağdıç da yanındayken Hasan Basri Çantay'la bir karşılaşmalarında aralarında şöyle bir konuşma geçer:

> Galiba 1926 senesindeydi. Ben hastalanarak İstanbul'a gitmiş, orada tedavi altına girmiştim. "Karesi" otelinde âcizi lutfen ziyarete gelen Âkif bana yeni bir şiirini okudu. Galiba "Gece"siydi. Dedim ki:

[1] M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 169.

-Hazret, siz vadiyi değiştirmişsiniz! Cevap verdi:

- Benim asıl vadim bu idi. Ben şiirlerimi ce'miyyete faideli olsun diye yazdım.[1]

Eserin son şiiri "Sanatkâr" adını taşımaktadır. Bu şiirinde bir sanatkârın ağzından:

Çocukluğumda evet, bahtiyâr idim cidden,
Harîm-i âilenin farkı yoktu cennetten.
Eşikten atladığım gün değişti, lâkin, cevv;
Kuşattı parçalanan Şark'ı bir duman, bir alev.
Durur mu, almış ateş hânümânı bir kerre?
Bütün mefâhiri târîhimin serildi yere;
Harâbe kalmadı hattâ o şanlı mâzîden!
Meğer bu haybetin altında kıvranırken ben,
Kopar kopar da gidermiş, o lîme lîme diyâr!
Dönünce arkama, baktım: Ne yer durur, ne de yâr,
Yabancı ellere geçmiş, birer birer, hepsi;

dizeleriyle hayal kırıklıkları, sıkıntılarla geçen ömrünü, Şark'ın ve İslam dünyasının içinde bulunduğu acı durumu duygusal dizelerle dile getirir. Şiirin sonunda da:

Hayır! Yakar beni derdimle âşinâ çıkman,
Bırak ben ağlayayım, sen çekil de karşımdan.
Belâ mı kaldı dünyâ evinde görmediğim?
Bırak şu yaşları, hiç yoksa görmeden gideyim!

dizeleriyle derdini ağlayarak anlatan sanatkâra içinden seslenen Âkif, sanatkârın ağlayışına dayanamaz. Zira o da en az sanatkâr kadar dertlidir. Dünya evinde görmediği bela kalmamıştır. Bu sebeple, içinin daha fazla yanmasını istemez.

[1] Hasan Basri Çantay, *Âkifname (Mehmed Âkif)*, Ahmed Sait Matbbası, İstanbul 1966, s. 25.

Hayattan Yansıyan Edebiyat: Eseriyle Hayatını Birleştiren İnsan

Nurettin Topçu, Âkif'in şahsiyetinden bahsederken özellikle şu cümleye vurgu yapar: "Sanat bütün insandır." Bir siyaset ve ideoloji adamı olmayan Âkif'i en iyi anlatan cümle bu olmalıdır. Eseriyle kendisi arasında hiçbir tenakuz olmayan bir insan: "Zulme tahammülsüz, sert yürüyüşlü, riya karşısında şiddet taşıran bir iman ve isyan heykeli."[1] Âkif, sadece bir köşeye çekilip gördüğü, karşılaştığı problemleri kâğıda geçiren bir şair değildir. Aynı zamanda bu problemlere çözüm yolları öneren bir toplum mistiğidir. Hasan Basri Çantay'ın ifadesiyle, hayatında bir kez bile kendini düşünmemiş, cemiyeti, insaniyeti ve milleti için yaşamış Âkif'in bütün şiirleri de diğergamdır, yüksek faziletlerine şahidi tamdır.[2]

Âkif'i çağdaşlarından ayıran bu bakış açısı onun gözleme verdiği önemle doğru orantılıdır. *Fatih Kürsüsü*'nde söylediği ""Hayır, hayâl ile yoktur benim alış verişim/İnan ki her ne demişsem görüp de söylemişim" mısraları onun şiirinde yüksek hayallerin bulunmadığını, eşyanın hakikatlerini hayal kuvvetiyle değiştirmediğini, her şeyi gördüğü/göründüğü gibi tasvir ettiğini ifade etmektedir. En fakir muhitlere gidip bir ressam gibi oradaki yaşantıyı tespit etmeye çalışan Âkif'in toplumda bu derece karşılık bulmasının en önemli sebebi de budur. En güzel yazdığı eserlerden biri olarak "Mahalle Kahvesini" gören Âkif, bu şiirle ilgili şu tespiti yapıyor: "Kahve sahibine o şiiri okudukları zaman 'Bu herif, muhakkak böyle kahvelerde yetişti!'demiş."… "Benim şiirlerimin bir vasf-ı mümeyyizi, işte budur. Her şeyi olduğu gibi görmek ve göstermek."[3]

Gerçeği hiç süslemeden olduğu gibi ifade etme çabası ve gözleme verdiği önem, tasviri önemsemeyen Divan ve Tanzimat şairlerini beğenmemesinin de bir sebebidir:

---

[1] Nurettin Topçu, *Mehmet Âkif*, Dergâh Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 1998, s. 14.

[2] Hasan Basri Çantay, *Âkifname (Mehmed Âkif)*, Ahmed Sait Matbaası, İstanbul 1966, s. 28.

[3] Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmet Âkif Ersoy (Hayatı ve Eserleri)*, Mehmet Âkif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları 1, Ankara 1991, s. 183.

> Eski şairlerimizin hiç önem vermedikleri adeta şairliğe zıt gördükleri bir meslek varsa o da gözle görüleni anlatan gerçekçi tasvirlerdir. Eğer ilk devirlerde gelen şairlerimiz İran edebiyatıyla uğraştıkları kadar Arap'ın eski şiiriyle uğraşsaydılar yahut orta devire yetişen ediplerimiz Batı'nın edebi eserlerine yabancı kalmasalardı bugün bizim de elimizde tasvire dair güzel güzel eserler bulunurdu. Ne yazık ki divanlarımızdaki tasvirler baştanbaşa hayalîdir. Bahar, hazan, güneşin batışı, doğuşu gibi Allah'ın ezelî gücünü gösteren tablolar bile etraflı bir şekilde tasvir olunmamıştır. Bir Acem şairi baharı nasıl görmek istemişse biz de öyle görmek istemişiz. Gariptir ki "bahariye" tuhaf adı altında gördüğümüz şiirlerde ismi geçen çiçeklerin çoğu İran toprağında yetişir. Burada bulunmaz! Memleketimizde mezarlık dışında servi ağacı pek ender görülürken bahar tasvir eden şairlerimiz her çemenden bir ırmak geçirir; her ırmağın iki tarafını da servi ağaçlarıyla doldurur!
>
> Hele birçok şitaiyelerimiz var ki insan onların temmuz ayında yazıldığına hükmeder! Şairlerimiz bahar oldu mu, bütün kâinata yeşil bir elbise giydirirler. Kış geldi mi yeryüzünün omuzlarına bir beyaz örtü geçirirler, olur biter. Varsın şu iki renkli elbiseler örttüğü vücutlara göre sonsuz çeşitlilikler göstersin, onları ne görürler, ne gösterirler.[1]

Yukarıda da ifade edildiği gibi, Mehmet Âkif'in halk arasında büyük kabul görmesinin asıl sebebi kendisini halktan üstün görmemesi, halkı gibi yaşaması ve şiirlerinde halkın diliyle halkı anlatmasıdır. Yerlilik endişesi taşıyan Âkif'in eserlerinde de yabancı edebiyatlara ve yaşayışlara ait bilginin bulunmaması tabiidir. Onun eserlerinde dil, konu, tasvirler, insanlar yerlidir. Kendi his ve fikirlerimizi işlemek noktasında söyledikleri de bu yerlilik endişesiyle ilgilidir:

> Şarklılar her şeyde olduğu gibi edebiyatta pek geri, Garblılar her şeyde olduğu gibi edebiyatta pek ileri. Biz onların edebiyatından yalnız san'at cihetiyle istifâde etmek isteyeceğiz. Yoksa ecnebi emtiasını yerli metâı yerine satmayacağız. Simsarlığın bu türlüsü dolandırıcılık olduktan başka, kendi hissiyatımızım, kendi efkârımızın, elhâsıl kendi hayâtımızın kıyâmete kadar işlenmeyerek, ham eşya sırasında kalmasına sebep olur ki hem ayıp, hem günahtır. Petrolün nasıl çıkarıldığını, nasıl tasfiye edildiğini öğrenen Osmanlı, Erzurum'daki, Irak'taki mâdenlerimizi işletmeye çalışmalıdır. Yoksa Amerika'dan, Rusya'dan, Romanya'dan

[1] A. Vahap Akbaş, *Düz Yazılar, Makaleler-Tefsirler-Vaazlar, Mehmet Âkif*, Beyan Yayınları, İstanbul 2010, s. 33-34.

> teneke teneke gaz taşıyacak, sonra da yerli mahsûlü diye bizi kandıracak olursa, biz onun mâdenciliğinden bir şey anlamayız! Darılmasınlar, gücenmesinler ama san'atkârız diye meydana atılan birçoklarını biz âdî birer simsar bulduk! Âdî kaydını da ilâve ediyoruz; çünkü eklerini belli etmeyecek kadar mahâret gösteremiyorlar.[1]

Âkif'in yetiştiği devir, batının her alanda nüfuzunu giderek arttırdığı bir devre denk gelir. Batı karşısında farklı farklı tavırların geliştirildiği bu devirde Âkif, batı ve doğunun özellikle elverişli taraflarından yararlanılması görüşündedir:

> Memleketimizde iki sınıf halk görüyoruz: Ne varsa Şark'ta vardır, Garb'a doğru açılan pencereleri kapamalıyız, diyenler. Ne varsa Garp'ta vardır. Harîm-i âilemizi bile Garplılara açık bulundurmalıyız, iddiasına kadar varanlar. Bana öyle geliyor ki, ne varsa Şark'ta vardır, diyenler, yalnız Garb'ı değil, Şark'ı da bilmiyorlar, nitekim ne varsa Garp'ta vardır, davasını ileri sürenler, yalnız Şark'ı değil Garb'ı da tanımıyorlar.[2]

Her iki medeniyetin uygun taraflarından yararlanma fikri bütün hayatı boyunca devam eden Âkif'e göre batı hayranlığı şarkı tanımamaktan ileri gelmektedir. Ona göre batı medeniyetine mahsus sanılan pek çok şey aslında şark medeniyetinde asırlardır mevcuttur. Topçu'nun değerlendirmesine göre "Aşılarken de vurun kendine kendinden aşı" mısrası, batıdan ilim ve irfanı alacak yerde madde ve cinsiyet hayatının yarattığı cazibeye teslim olduğumuz için kötü ve tehlikeli bir yenileşme usulü olan taklitle yetinmemizin Âkif'in diliyle en somut ifadesidir.[3]

Âkif, bir taraftan da şarkın geriliği üzerine düşünür. Bir taraftan Batı'ya bakarken bir taraftan da bu bakışla Doğu'yu değerlendirir. Batı'nın bilim, eğitim ve sanayide gelişmişliği, Doğu'nun ise bu alanlarda geriliği onu, İslam dünyasının klasik çağında bilim ve bilimsel başarıları ile dönemindeki Müslümanların geriliği ikilemi sorunsalı içine sokar:

---

[1] M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 186.

[2] Mehmet Âkif Ersoy, "Edebiyat Bahisleri", *Sırat- ı Müstakim*, cilt: 6, nu. 147, 1327, s. 357.

[3] Nurettin Topçu, *Mehmet Âkif*, Dergâh Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 1998, s. 47.

> Şark'ın ki, mefâhir dolu, mâzî-i kemâlî,
> Ya Rab ne onulmaz yaradır şimdiki hâli[1]

mısraları doğunun maddi ve manevi anlamda çökmüş bir uygarlık olduğuna yapılan vurgudur. Doğu'nun en büyük noksanlığını vazife hissinin olmayışı olarak gören Âkif, kurtuluşun bu şuurun uyanmasına bağlı olduğunu söylemektedir: "Ah biz Şarklılara vazife hissini ihsâs edecek bir aşı keşfolunsa!.. Nereye gittimse, insanlarında vazife duygusunu göremedim. Bu şuurun uyandığı gün, Şark yakasını kurtarmış demektir."[2]

Aydın'ın ifadeleriyle, doğu ile kavga eden, onu yerden yere vuran Âkif:

> Gerçek İslam'dan uzaklaşmasından dolayı ona hesap sorar; amacı yıkmak değil, sert bir uyarıyla Doğu'nun kendine gelmesine hizmet etmek ve zihniyet yenilemesine yol açmaktır. Onca, nedensellik düşüncesini önemsemeyen, tembel, tevekkülcü, kaderci, ümitsiz, taklitçi, körü körüne geleneğe bağlı egemen zihniyet, Doğu'nun şu anki halinin temel nedenidir; ama bu zihniyetten kurtulunabilir. O, İslam diye sunulan bu egemen zihniyet'in İslam'ın özüyle örtüşmediğine inanır ve İslam modernizminin öncüleri olan Efgani ve Abduh gibi, İslam'ın temel kaynaklarından yola çıkarak bunların bir eleştirisini yapmaya çalışır.[3]

Âkif'in en belirgin taraflarından biri de idealizmidir. Topçu'ya göre, ideal, "zihnî realitelerin üstüne yükselerek düşünce ve duygulara sürekli tatmin getiren tasavvurlardır. Bu tasavvurlar ilme, sanat, dine ve ahlaka ait olmak üzere sınıflanırlar.[4] Âkif'in ele aldığı konuların ruhu İslam birliği idealidir. Bu eserlerin yazıldığı çağda pek çok kimse tarafından benimsenen bir ideali dile getiren Âkif, yine de büyük bir okuyucu kitlesini ardından sürüklemiştir. Bunun en temel sebebi bu ideale inanması ve aynı zamanda samimiyetidir. Onun ruhunda vatani hislerin de İslami duygularla kaynaşmış

---

[1] Mehmet Âkif Ersoy, *Gölgeler*, Matba'atü'ş-Şebab, Mısır 1933, s. 48.

[2] M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 210.

[3] Hasan Aydın, "Mehmet Âkif Ersoy'un Uygarlık İmgesi: Doğu'nun ve Batı'nın Eleştirisinden Medeniyet-i Fazıla'ya", *Kelam Araştırmaları*, 10(1), 2012, s. 59.

[4] Nurettin Topçu, *Mehmet Âkif*, Dergâh Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 1998, s. 36.

olduğundan bahseden Tansel, İstiklal Marşımızın en coşkun mısralarından biri olan

Şüheda fışkıracak toprağı sıksan şüheda

mısrasının bu duygudan mülhem olduğunu, hatta aynı duyguyu Çanakkale şehitlerini tasvirlerinde de duyduğumuzu ifade etmektedir:

> Görülüyor ki Âkif, İslam Birliği mefkûresi yanında Edirne'nin geri alınışı, Hatay'ın elimize geçmesi gibi milli hadiseler dolayısıyla da hatırlanmaktadır; çünkü o, İslam Birliği mefkûresiyle vatanseverliği, milliyetçiliği kalbinde kaynaşmış olarak yaşatmakta idi. Bu sebeple, İslam Birliği'ne bağlı olmayan milliyetçiler de onun büyüklüğünü inkâr yoluna gitmiş değillerdir.[1]

"Bazen bütün bir memleketi birkaç adamın vefası temsil eder" diyen Peyami Safa da şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

> Yarınki nesillerin Çanakkale'de, Sakarya'da bir abide arayan gözleri, bu toprağın altında kefensiz yatanların bir tek tesellisi olarak onun şiirini görecektir. Mehmet Âkif'siz Boğazlar Müdafaasının ve İstiklal Harbinin destanı bir vakanüvisin kaleminden çıkan alelade ve kupkuru bir zabıt varakası halinde kalacaktı. O tarihlerde bütün Türk şairlerinin ne ile uğraştıklarını soracak olan yarına, Türk edebiyatı namına Mehmet Âkif'ten başka hangisi cevap verebilecektir.[2]

Mithat Cemal Kuntay'ın kitabında da belirttiği gibi, doğu ve batı müziğine ilgi duyan, ney üfleyen, yüzme, taş atma (bir çeşit gülle atma), güreş gibi sporlara meraklı, hoşsohbet, çevresindekilerle şakalaşmayı seven, zeki ve nüktedan bir insan olan Mehmet Âkif'in yazdıklarıyla hayatı arasında tam bir uyum vardır.[3] Âkif, kendisini yakından tanıyan dostları arasında verdiği sözleri her şartta tutmasıyla tanınan bir kişidir. Nitekim Baytar Mektebi'nde okurken arkadaşı Hasan Efendi ile birinin önce ölmesi halinde diğerinin

---

[1] Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmet Âkif Ersoy (Hayatı ve Eserleri)*, Mehmet Âkif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları 1, Ankara 1991, s. 191.

[2] Peyami Safa, "Mehmet Âkif Geldi", *Mehmet Âkif*, Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, 14, İstanbul 1961, s. 76.

[3] Mithat Cemal Kuntay, *Mehmet Âkif Hayatı-Seciyesi-Sanatı*, Oğlak Yayınları, İstanbul 2014.

onun çocuklarına bakacağına dair sözleşmeleri buna örnektir. Yirmi yıl sonra Âkif, geçim sıkıntısı içindeyken bile sözüne sadık kalarak vefat eden arkadaşının çocuklarını evine almış ve kendi evlâtlarıyla birlikte okutup yetiştirmiştir. O halde, ailenizi, sırrınızı, mukaddesatınızı rahatlıkla kendisine emanet edebileceğiniz Âkif'in en önemli özelliği: "duyulan kahramanlıkların onun olmamasıdır."[1]

Bir ahlak ve karakter abidesi olarak bilinen Mehmet Âkif için, İbrahim Alaattin Gövsa, yukarıda bahsedilen uyuma dair şu tespiti yapmaktadır:

> Âkif, fikirlerinden, hislerinden, kıyafetine ve itiyatlarına kadar her noktadan gayet tabii, bilhassa son derece samimi bir memleket adamı idi. Bazı eserlerindeki kanaatlere iştirak etmediğimiz zaman dahi onun ta içinden kopan coşkunluklara uymamamız mümkün değildir. O, rüzgâr gibi, dalga gibi külli kudretlerdendir.[2]

Sonuç olarak, gerçek dindarlık, vatanseverlik, insanlık, merhamet, vazife hissi, çalışma vb. kavramları kendisinde birleştiren Âkif, Topçu'nun ifadesiyle emaneti ebedilikten aldığı için gönüllerde de ebedi kalacaktır.[3]

Peyami Safa, edebiyat eserinin asıl öneminin tarihîlikten mi yoksa ebedîlikten mi kaynaklandığını tartıştığı makalesinde gerçek sanatçının ebedînin sözcüsü olduğunu vurgulayarak şu tespiti yapar:

> Eski eserlerin, devirlerini ifade etmek bakımından, tarihî bir değerleri olduğuna şüphe yoktur. Fakat onlar sadece kültür tarihinin bir vesikasından ibaret değildirler. Öyle olsaydı onları edebiyat tarihçilerinden başka kimse okumazdı. Yüzlerce yıl evvele dair şiirleri bugün edebiyat tarihçisi olmayanların da ezberlemiş olmaları, bu eserlerin tarihî değerlerini sonsuz bir geleceğe doğru aşan, 'her dem taze' güzellikler taşımalarındandır.[4]

---

[1] Mithat Cemal Kuntay, *Mehmet Âkif Hayatı-Seciyesi-Sanatı*, Oğlak Yayınları, İstanbul 2014, s. 265.

[2] İbrahim Alaettin Gövsa, *Acılar*, II. Baskı, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1966, s. 44-45.

[3] Nurettin Topçu, *Mehmet Âkif*, Dergâh Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 1998, s. 88.

[4] Peyami Safa, "San'atte Tarihîlik ve Ebedîlik", *Milliyet* gazetesi, 02.10.1958.

Bu bağlamda, Âkif de, Peyami Safa'nın ifade ettiği soydan sanatçılar gibi, milletine ait bir macerayı uzak nesillere duyuran bir ebedî sözcü kimliğiyle karşımıza çıkmaktadır.

Mehmet Âkif Ersoy, bütün kıymetlerin altüst olduğu, tam anlamıyla bir değer yitimi yaşandığı, tüm niteliksel değerlerin çöktüğü, yitirilen değerlerin yerine yenilerinin konulamadığı, hayatın kutsallığını sağlayan her şeye sırt çevrildiği modern çağda, örneğine rastlamanın mümkün olmadığı sözde değil özde bir ahlak adamıdır. "Ya hamiyetsiz olaydım, ya param olsa idi!" diyerek; rakamlara indirgenemeyen değerlere bağlılığını gür bir sesle haykıran bu büyük insanın, bu ahlak ve karakter abidesinin anısı önünde saygıyla eğiliyor; *Safahat*'ın yayımını üstlenen Ötüken Neşriyat'a, değerli yayıncılar Nurhan Alpay ve Ertuğrul Alpay'a, Ötüken Neşriyat'ın kıymetli editörü Göktürk Ömer Çakır'a ve son olarak çalışmayı gözden geçiren sevgili hocam Prof. Dr. Alev Sınar Uğurlu'ya ve Dr. Mehdi Genceli'ye teşekkür ediyorum.

Dr. Salim ÇONOĞLU
Eylül 2019, Balıkesir

SAFAHAT

MEHMED ÂKİF ERSOY

BİRİNCİ KİTAP

الآثار العلمیه کتبخانه سی
نشریاتی

محمد عاکف

صفحات

بر نجی کتاب

اوچنجی طبعی

استانبول — آمدی مطبعه‌سی
١٣٤٦ هـ — ١٩٢٨ م

Âsâr-ı İlmiyye Kütüphanesi Neşriyatı

MEHMED ÂKİF

SAFAHAT

BİRİNCİ KİTAP

Üçüncü Tab'ı

İstanbul: Amedi Matbaası

h. 1346-m. 1928

Evlâdım Mehmed Ali'ye
*Yâdigâr-ı Vedâdımdır**

* Sevgimin, dostluğumun hediyesidir.

Mukaddime

Bana sor sevgili kāri';[1] sana ben söyleyeyim,
Ne hüviyyette şu karşında duran eş'ârım;[2]
Bir yığın söz ki, samîmiyyeti ancak hüneri;
Ne tasannu'[3] bilirim, çünkü, ne san'atkârım.
Şi'r için "gözyaşı" derler; onu bilmem, yalnız,
Aczimin giryesidir[4] bence bütün âsârım![5]
Ağlarım, ağlatamam; hissederim, söyleyemem;
Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bîzârım![6]
Oku, şâyed sana bir hisli yürek lâzımsa;
Oku, zîrâ onu yazdım, iki söz yazdımsa.[7]

---

1 Okuyucu.
2 Şiirlerim.
3 Sanat.
4 Acizliğimin gözyaşlarıdır.
5 Eserlerim.
6 Şikâyetçiyim.
7 Daha önce herhangi bir dergide yayınlanmamış bu başlıksız şiir, *Safahat*'ın 1911 yılında yapılmış ilk baskısının giriş kısmına, Âkif'in şiir anlayışını yansıtan bir önsöz/mukaddeme olarak konulmuştur.

Fâtih Câmii*

Yatarken yerde ilhâdiyle[1] haşrolmuş[2] sefîl efkâr,[3]
Yarıp edvârı[4] yükselmiş bu müdhiş heykel-i ikrâr,[5]
Siyeh-reng-i dalâlet[6] bir bulut şeklinde mâzîler,
Civârından kaçar, bulmaksızın bir lâhza[7] istikrâr;
Ziyâ-rîz-i hakikat[8] bir seher tavrında müstakbel,[9]
Gelir fevkinden[10] eyler sermedî[11] binlerce nûr îsâr.[12]
Derâgûş etmek[13] ister nâzenîn-i bezm-i lâhûtu[14]:
Kol açmış her menârı[15] sanki bir ümmîd-i cür'etkâr![16]
O revzenler,[17] nazarlardan[18] nihân[19] dîdâra[20] müstağrak,[21]
Birer gözdür ki sıyrılmış önünden perde-i esrâr.
Bu kudsî ma'bedin üstünde tâbân[22] fevc fevc[23] ervâh,[24]

---

* *Sırât-ı Müstakîm*'de "Safhâ-yı Hayât" üst başlığıyla yayımlanmıştır. Nu. 1, 30 Recep 1326/14 Ağustos 1324 /27 Ağustos 1908, s. 3-4.

1 Kuran'a karşı gelerek, Kuran'ın koyduğu kuralları tanımayarak...
2 Toplanmış, biraraya gelmiş.
3 Fikirler.
4 Asırları, çağları.
5 İman abidesi.
6 Siyah renkli sapkınlık.
7 An.
8 Hakikatin aydınlığını saçan.
9 Gelecek.
10 Üstünden.
11 Sonsuz.
12 Saçar.
13 Kucaklamak.
14 İlahi âlemin meclisinin güzelini, kıymetlisini.
15 Minareleri.
16 Cesaret verici ümit.
17 Pencereler.
18 Bakışlarından.
19 Gizli.
20 İlahi güzelliğin yüzüne.
21 Dalmış.
22 Işıl ışıl parlayan.
23 Yığın yığın.
24 Ruhlar.

Bu ulvî kubbenin altında cûşân[1] mevc mevc[2] envâr.[3]
Tecessüd eylemiş[4] gûyâ ki subhun[5] rûh-ı mahmûru;[6]
Semâdan yâhud inmiş hâke,[7] Sînâ-reng[8] olup dîdâr![9]
Tabîat perde-pûş-ı zulmet olmuş,[10] hâba[11] dalmışken,
O; gûyâ kalb-i nûrânîsidir[12] leylin[13], durur bîdâr.[14]
Evet bir kalbdir, bir kalb-i cûşâcûş-ı âşıktır,[15]
Ki cevfinden[16] demâdem[17] yükselir bin nâle-i ezkâr.[18]
Nümâyan[19] cebhesinden sadr-ı İslâm'ın[20] me'âlîsi:[21]
O sadrın[22] feyz-i enfâsiyle[23] gûyâ bir yığın ahcâr,[24]
Kıyâm etmiş de,[25] yükselmiş de bir timsâl-i nûr[26] olmuş.

---

1 Coşan.
2 Dalga dalga.
3 Nurlar.
4 Vücut bulmuş.
5 Sabahın.
6 Uykulu ruhu.
7 Toprağa.
8 Allah'ın Tur-ı Sina'da yani Sina Dağı'nda Hz. Musa'ya tecelli edişi ve onunla görüşmesine vurgu vardır. Allah'ın tecellisi sanki Tur-ı Sina heyetinde yeryüzüne inmiş, Fatih Camii''ne aksetmiş ve cami, yeryüzünde Allah'ın güzel yüzünü temsil etmeye başlamış. (a.n.)
9 İlâhî güzelliğin yüzü.
10 Karanlığın örtüsü altında kalmış.
11 Uykuya.
12 Aydınlık kalbidir.
13 Gecenin.
14 Uyanık.
15 Âşığın coşkulu kalbidir.
16 Derinliklerinden, içerisinden.
17 Sürekli.
18 Zikir iniltisi, feryadı.
19 Görünür.
20 Asr-ı Saadetin, İslâm'ın ilk asırlarının.
21 Yücelikleri.
22 Dönemin.
23 Bereketli, verimli nefesleriyle.
24 Taşlar.
25 Ayağa kalkmış da.
26 Aydınlık sembol.

Nasıl timsâl-i nûr olmaz? Şu pek sâkin duran dîvâr,[1]
Asırlar geçti hâlâ bâtılın[2] pîş-i hücûmunda,[3]
Göğüs germektedir, bir kerre olsun olmadan bîzâr.[4]
Bu bir ma'bed değil, Mâbûd'a[5] yükselmiş ibâdettir;
Bu bir manzar[6] değil, dîdâra vâsıl[7] mevkib-i enzâr.[8]
Semadan inmemiştir, şüphesiz, lâkin semâvîdir:
Zemîni olmayan bir cilve-i feyyâzı[9] hâvîdir.[10]

***

Bir infilâk-ı safâdır[11] ki yâr-ı cânımdır,[12]
Sabâhı pek severim, en güzel zamânımdır.
Ridâ-yı leyli[13] henüz açmamıştı dest-i semâ;[14]
Sabâ da[15] hâb-ı sükûndan[16] ayılmamıştı daha,
Fezâ-yı rûhda[17] aksetti, es-salâ-perdâz[18]
Müezzinin dem-i mahmûru,[19] bir hazîn âvâz.
İçimde cûş ederek[20] lücce lücce[21] istiğrâk,[22]

1 Duvar.
2 Gerçeğe uymayan inanç, düşünce ve hükümlerin.
3 Saldırısı karşısında.
4 Bıkmadan, usanmadan.
5 Allah'a.
6 Görünüş, suret.
7 Allah'a Kavuşmuş.
8 Bakışlar kafilesidir
9 İlahi bir feyzin tecellileriyle.
10 Doludur.
11 Kedersiz, huzur veren bir açılmadır ki.
12 Gerçek, candan dostumdur.
13 Gecenin örtüsünü.
14 Semanın eli.
15 Sabah rüzgârı da.
16 Rahat uykusundan.
17 Ruhun sonsuz boşluğunda.
18 Ezan okuyan.
19 Uykulu sesi.
20 Coşarak.
21 Dalga dalga.
22 Kendinden geçmelerim.

Ezânı beklemez oldum; açılmadan âfâk,[1]
Zalâmı[2] sîneye çekmiş yatan sokaklardan
Kemâl-i vecd ile[3] geçtim. Önümde bir meydân
Göründü; Fâtih'e gelmiştim anladım, azıcık
Gidince, ma'bede baktım ki bekliyor uyanık!
Sokuldum artık onun sîne-i münevverine,[4]
Oturdum öndeki maksûreciklerin birine.

Fezâ-yı ma'bedin[5] encüm-nümâ meşâ'ilini,[6]
O lem'a lem'a[7] dizilmiş ziyâ kavâfilini[8]
Görünce geldi çocukluk zamanlarım yâda...[9]
Neler düşündüm o sâ'atte bilseniz orada!

Sekiz yaşında kadardım. Babam gelir: "Bu gece,
Sizinle câmi'e gitsek çocuklar erkence.
Giderseniz gelin ammâ namâzda uslu durun,
Merâmınız yaramazlıksa işte ev, oturun!"
Deyip alırdı berâber benimle kardeşimi.
Namâza durdu mu, hâliyle koyverir peşimi,
Dalar giderdi. Ben artık kalınca âzâde,
Ne âşıkâne koşardım hasırlar üstünde!
Hayâl otuz sene evvelki hâli pîşimden[10]
Geçirdi, başladım artık yanımda görmeye ben:
Beyaz sarıklı, temiz, yaşça elli beş ancak;
Vücûdu zinde, fakat saç, sakal ziyâdece ak;
Mehîb[11] yüzlü bir âdem: Kılar edeble namaz;

---

1 Ufuklar.
2 Karanlığı.
3 Kendimden geçerek.
4 Aydınlık sinesine.
5 Camiin sonsuz boşluğunun.
6 Işık yayan meşalelerini.
7 Parıl parıl.
8 Işık kafilelerini.
9 Hatırıma.
10 Gözümün önünden.
11 Heybetli, hayranlık ve saygı uyandıran.

Yanında bir küçücek kızcağızla pek yaramaz
Yeşil sarıklı bir oğlan ki başta püskül yok.
İmâmesinde[1] fesin bağlı sâde bir boncuk!
Sarık hemen bozulur, sonra şöyle bir dolanır;
Biraz geçer, yine râyet[2] misali dalgalanır!
Koşar koşar duramaz, âkıbet[3] denir "âmîn"
Namâz biter. O zaman kalkarak o pîr-i güzîn,[4]
Alır çocukları, oğlan fener çeker önde,
Gelir düşer eve yorgun, dalar pek âsûde[5]
Derin bir uykuya...
Derken bu hâtırât -ı lâtîf[6]
Çekildi aslına, artık hakîkatin o kesîf[7]
Likāsı[8] başladı karşımda cilve eylemeye;[9]
Zaman da kalmadı zâten hayâli dinlemeye:
Sağım, solum, önüm, arkam huşû'a[10] müstağrak[11]
Zılâl-i âdem[12] iken, bir sadâ bülend olarak,[13]
O kâinât-ı huzû'u[14] yerinden oynattı;
Fezâ-yı mahşere[15] döndürdü gitti eb'âdı![16]
Sufûf[17] ayakta müselsel[18] cibâl-i velveledâr[19]

---

1 Fes üzerine sarılan sarığında.
2 Bayrak.
3 Sonunda.
4 Saygın ihtiyar.
5 Huzurlu.
6 Güzel hatıralar.
7 Yoğun.
8 Çehresi.
9 Görünmeye, ortaya çıkmaya.
10 Tevazu ve alçakgönüllülüğe.
11 Dalmış, içine gömülmüş.
12 İnsan gölgeleri.
13 Yükselerek.
14 Alçakgönüllülük kâinatını.
15 Mahşer yerinin sonsuz genişliğine, boşluğuna.
16 Dört bir tarafı.
17 Saflar.
18 Peşpeşe.
19 Velveleli, gürültülü dağlar.

Gibiydi.[1] Her birisinden duyuldu sîne-fikâr,[2]
Birer enîn-i tazarru';[3] birer niyâz-ı hazîn,[4]
Ki kalb-i rahmeti sızlattı şüphesiz o enîn![5]
Eğildi sonra o dağlar Huzûr-i İzzet'te;[6]
Göründü sonra o dağlar zemîn-i haşyette![7]
İnâyetiyle[8] Hudâ kaldırınca her birini,
Semâya doğru o dağlar da açtı ellerini.
O anda koptu yüreklerden öyle bir feryâd,
Ki rûhum eyleyecek tâ ebed[9] o dehşeti yâd.[10]
Kesildi bir aralık inleyen hazîn âvâz…
Ne oldu Arş'a kadar yükselen o sûz u güdâz?[11]
O cûş[12] içindeki îmân?
Evet, hurûş ederek[13] işte rahmet-i Sübbûh,[14]
Bütün yüreklere serpildi kubbeden bir rûh:
Rûh-i itmînân.[15]

---

1 A'raf suresi 143. âyete işaret etmektedir: "Mûsa, belirlediğimiz yere (Tûr'a) gelip Rabbi de ona konuşunca, "Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım" dedi. Allah da, "Beni (dünyada) katiyen göremezsin. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin." dedi. Rabbi dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca, "Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah'ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim" dedi." http://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/araf-suresi-7/ayet-143/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1 (a.n.)

2 Yürek parçalayan.

3 İniltili yakarış.

4 Hazin yakarış.

5 İnleme, inleyiş.

6 Allah'ın huzurunda.

7 Korku zemininde.

8 Lutuf ve yardımıyla.

9 Sonsuza kadar.

10 Hatırlayacak.

11 Yanıp yakılma.

12 Coşkunluk.

13 Coşarak, gürleyerek.

14 Allah'ın rahmeti.

15 Huzur ve gönül rahatlığı içinde inanmış bir ruh.

Hasta*

"Vak'a Halkalı Zirâ'at Mektebi'nde geçmişti."

-Bence, doktor, onu siz bir soyarak dinleyiniz;
Hastalık çünkü değil öyle ehemmiyyetsiz,
Sâde bir nezle-i sadriyye mi[1] illet? Nerede!
Çocuğun hâli fenâlaştı şu son günlerde.
Ameliyyâta çıkarken sınıf on gün evvel,
Bu da gelmez mi, dedim: "Kim dedi, oğlum, sana gel?
Nöbet üstünde adam kaçmalı yorgunluktan,
Hadi yavrum, hadi söz dinle de bir parça uzan."
O zamandan beridir za'fı[2] terakkî ediyor;[3]
Görünen: Bir daha kalkınması artık pek zor.
Uyku yokmuş; gece hep öksürüyormuş; ateşin
Olmuyormuş azıcık dindiği...
- Ben zâten işin,
Bir ay evvel biliyordum ne vahîm olduğunu…
Bana ihtâra ne hâcet, a beyim, şimdi bunu?
Ma'amâfih[4] yeniden bir bakalım dikkatle:
Hükmü kat'î verelim, etmeye gelmez acele.
- Çağırın hastayı gelsin.
Kapının perdesini,
Açarak girdi o esnâda düzeltip fesini,
Bir uzun boylu çocuk… Lâkin o bir levha idi!
Öyle bir levha-i rikkat ki[5] unutmam ebedî:
Rengi uçmuş yüzünün, gözleri çökmüş içeri;
Elmacıklar iki baştan çıkıvermiş ileri.

---

* *Sırât-ı Müstakîm*'de "Safhâ-yı Hayât" üst başlığıyla yayımlanmıştır. Nu. 5, 28 Şaban 1326/11 Eylül 1324 /24 Eylül 1908, s. 66-68.

1 Göğüs nezlesi mi?

2 Zayıflığı.

3 Artıyor.

4 Bununla birlikte.

5 Acıklı levha ki.

O şakaklar göçerek cebheyi[1] yandan sıkmış;
Fırlamış alnı, damarlar da berâber çıkmış!
Bet beniz kül gibi olmuş uçarak nûr-i şebâb;[2]
O yanaklar iki solgun güle dönmüş, bîtâb![3]
O dudaklar morarıp kavlamış artık derisi;
Uzamış saç gibi kirpiklerinin her birisi!
Kafa bir yük kesilip boynuna, çökmüş bağrı;
İki değnek gibi yükselmiş omuzlar yukarı.
- Otur oğlum, seni dikkatlice bir dinleyelim…
Soyun evvelce fakat...
- Siz soyunuz, yok hâlim!
Soydu bîçâreyi on beş kişi[4] birden, o zaman
Aldı bir heykel-i üryân-ı sefâlet[5] meydan!
Bu kemik külçesinin dinlenecek bir ciheti
Yoktu. Zannımca tabîbin coşarak merhameti,
"Bakmasak hastayı nevmîd ederiz[6] belki" diye;
Çocuğun göğsüne yaklaştı biraz dinlemeye:
- Öksür oğlum… Nefes al… Alma nefes… Oldu, giyin;
Bakayım nabzına… A'lâ… Sana yavrum, kodein[7]
Yazayım; öksürüyorsun, o, keser, pek iyidir…
Arsenik hapları al, söylerim eczâcı verir:
Hadi git kendine ey[8] bak…
- Nasıl ettin doktor?
- Edecek yok, çocuk artık yola girmiş, gidiyor!
Sol taraftan rienin[9] zirvesi tekmil[10] çürümüş;

---

1 Alını
2 Gençlik ışığı.
3 Yorgun, takatsiz.
4 Diğer baskılarda "üç beş kişi" (a.n.)
5 Sefaletin çıplak heykeli.
6 Umutsuzluğa düşürürüz.
7 Uyuşturucu özelliği bulunan kodein, haşhaş bitkisinin kapsullerinden çıkarılan afyon isimli uyuşturucudan elde edilir. Genelde öksürük kesici özelliği için kullanılır. (a.n.)
8 Bu kelime vezin gereği, "iyi" yerine "ey" okunmalıdır. (a.n.)
9 Akciğerin.
10 Tamamen.

Hastalık seyr-i tabî'îsini[1] almış yürümüş.
Devr-i sâlisteki[2] âsârı[3] o mel'un marazın[4]
Var tamâmiyle, değil hiçbiri eksik arazın.[5]
Bütün a'râz,[6] şehîkiyle,[7] zefîriyle...[8]
- Yeter!
Hastanın çehresi meydanda ya! İnsanda meğer
Olmasın his denilen şey… O değil, lâkin biz
Bunu "tebdîl-i havâ"[9] der de nasıl göndeririz?
Şurda üç beş günü var… Gönderelim: Yolda ölür…
"Git!" demek, hem, düşünürsek ne büyük bir züldür![10]
Hadi göndermeyelim… Var mı fakat imkânı?
Kime dert anlatırız? Bulsana dert anlayanı!
- Sözünüz doğru Müdür Bey; ne yapıp yapmalı; tek
Bu çocuk gitmelidir: Çünkü emînim, pek pek,
Daha bir hafta yaşar, sonra sirâyet de[11] olur;
Böyle bir hastayı gönderse de mektep ma'zur:[12]
- Bir mubassır[13] çağırın.
- Buyrun efendim.
- Bana bak:
Hastanın gitmesi herhalde muvâfık olacak.
"Sana tebdîl-i havâ tavsiye etmiş doktor;
Gezmiş olsan açılırsın… " diye bir fikrini sor:
"İstemem!" der o, fakat dinleme, iknâ'a çalış:

---

1 Doğal seyrini.
2 Üçüncü evredeki.
3 Belirtileri.
4 Uğursuz hastalığın
5 Belirtilerin.
6 Hastalık belirtileri.
7 Nefes alırken çıkan hırıltılarıyla.
8 Nefes verirken çıkan hırıltılarıyla
9 Hava değişimi.
10 Alçaklıktır.
11 Bulaşıcı da.
12 Mazeretli.
13 Gözetmen.

Kim bilir, belki de bîçâre çocuk anlamamış?

* * *

-Şimdi tebdîl-i havâ var mı benim istediğim?
Bırakın hâlime artık beni râhat öleyim!
Üç buçuk yıl bana katlandı bu mektep, üç gün
Daha katlansa kıyâmet mi kopar? Hem ne içün
Beni yıllarca barındırmış olan bir yerden,
"Öleceksin!" diye kovmak? Bu kovulmaktır. Ben,
Kimsesiz bir çocuğum, nerde gider yer bulurum?
Etmeyin, sonra sokaklarda perîşân olurum!
Anam ölmüş, babamın bilmiyorum hiç yüzünü;
Kardeşim var, o da lâkin bana dikmiş gözünü:
Sanki âtîdeki[1] mevhûm[2] refâhım giderek
Onu çalkandığı hüsranlar içinden çekecek!
Kardeşim, kurduğun âmâli[3] devirmekte ölüm;
Beni göm hufre-i nisyâna,[4] ben artık öldüm!
Hangi bir derdim için ağlayayım, bilmiyorum.
Döktüğüm yaşları çok görmeyiniz: Mağdûrum
O kadar sa'y-i belîğin[5] bu sefâlet mi sonu?
Biri evvelce eğer söylemiş olsaydı bunu,
Çalışıp ömrümü çılgınca hebâ etmezdim,
Ben bu müstakbele[6] mâzîmi fedâ etmezdim!
Merhamet bilmeyen insanlara bak, yâ Rabbi,
Kovuyorlar beni bir sâil-i âvâre[7] gibi!
- Seni bir kerre kovan yok, bu sözün pek haksız.
"İstemem, yollamayın" dersen eğer, kal, yalınız…
Hastasın…

---

1 Gelecekteki.
2 Kuşkulu.
3 Emelleri.
4 Unutulmuşluk çukuruna.
5 Çok çalışmanın.
6 Geleceğe.
7 Avare dilenci.